

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Pražská občanská zástavba 19. a začátku 20. století jako svědek proměny
společnosti

Prague civic buildings of the 19th and the early 20th centuries as a witness
to the transformation of society

Kateřina Haltufová

Vedoucí práce: Ing. Michaela Dvořáková, Ph.D.
Studijní program: Učitelství pro základní školy
Studijní obor: I.ST (7503T047)

2018

Odevzdáním této diplomové práce na téma *Pražská občanská zástavba 19. a začátku 20. století jako svědek proměny společnosti* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucí práce Ing. Michaely Dvořákové Ph.D. samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 13. 7. 2018

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své diplomové práce Ing. Michaele Dvořákové Ph.D. za povzbuzení při práci, velmi inspirující rady, pomoc při hledání odborné literatury a za čas, který mi věnovala. Dále bych chtěla poděkovat Michalovi H. za podporu při tvorbě této práce a během celé doby mého studia.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se zabývá vývojem společnosti v 19. a na počátku 20. století a jeho vlivem na proměny pražské architektury. Jejím cílem je zjistit, jak je toto učivo zakomponováno do Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání a jakým způsobem je zpracováno v dostupných řadách učebnic vlastivědy na prvním stupni základní školy (4. a 5. ročník). Dalším cílem je zmapovat vývoj Prahy a proměny ve společnosti ve sledovaném období a zjistit, jakým způsobem se tyto změny promítly do pražské občanské zástavby. V první části se práce věnuje detailní analýze dostupných pedagogických dokumentů. Z ní vyplývá, že tomuto tématu v hodinách vlastivědy není věnován prostor, který by odpovídal významu tohoto období z hlediska formování dnešní společnosti. Dále jsou zde s pomocí odborné literatury zabývající se zvoleným tématem zmapovány proměny společnosti a změny v životě obyvatel Prahy, územní rozvoj hlavního města a jeho architektura spolu s přehledem staveních slohů charakteristických pro zkoumané období. Zjištěné informace jsou v praktické části použity k přípravě didaktického materiálu pro vlastivědnou vycházku historickým centrem Prahy. Podklady sestávají z teoretických přípravných hodin, samotné vlastivědné vycházky včetně pracovních listů a jedné hodiny závěrečné. Obsahují také informační texty pro učitele i zjednodušené verze pro žáky. Didaktický materiál je zamýšlen jako ucelená příprava pro učitele, kteří chtějí zvolené téma přiblížit žákům i jinak než jen v prostředí školní třídy.

KLÍČOVÁ SLOVA

vlastivědná vycházka, Praha, proměny společnosti, architektura, 19. století, vlastivěda, učebnice

ABSTRACT

This thesis deals with the transformation of the society in the 19th and on the beginning of 20th century and its influence on changes of Prague architecture. Its goal is to find out, how this topic is covered in the Framework Educational Programme for Basic Education and how it is implemented in the history textbooks for Stage 1 of basic education (4th and 5th grades). Furthermore, this thesis examines the development of Prague and the transformation of the society during the period of interest with the intent to determine, how these changes manifested into civic buildings. First part of this work is devoted to a detailed analysis of the available educational documents. It follows, that this topic is not covered in the Stage 1 basic education history classes to the extent that would correspond to the importance of this period for the further development of the modern society. This part also summarizes the professional literature and information available on the transformation of the society and the changes in lives of the Prague citizens, regional development of the capital along with the overview of the architectural styles typical for this period. Second part of this thesis uses the gathered material as a foundation for the creation of the educational documents for the historical excursion through Prague city centre. These documents contain two theoretical preparatory lectures, the plan for the historical excursion including the worksheets and one concluding lecture. They also contain a theoretical background for teachers and a simplified version for the pupils. These documents are meant as a self-contained preparation for the teachers who want to approach this topic in a less conventional way.

KEYWORDS

historical excursion, Prague, society transformation, architecture, 19th century, history, textbooks

1. ÚVOD.....	7
2. TEORETICKÁ ČÁST.....	9
2.1 Pojetí učiva o Praze a její architektuře na základní škole	9
2.1.1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.....	9
2.1.2 Učebnice	12
2.2 Didaktická vycházka	18
2.3 Praha 19. a začátku 20. století.....	20
2.3.1 Proměny společnosti	21
2.3.2 Územní rozvoj.....	29
2.3.3 Architektura	35
3. PRAKTICKÁ ČÁST	43
3.1 Vlastivědná vycházka Prahou	43
3.1.1 Úvodní slovo před vlastivědnou vycházkou.....	43
3.1.2 Trasa vycházky	44
3.2 Informativní texty o budovách pro učitele	46
3.2.1 Palác Lažanských.....	46
3.2.2 Wiehlův dům	49
3.2.3 Hotel Evropa.....	52
3.2.4 Palác Koruna.....	55
3.3 Aktivitu před vlastivědnou vycházkou.....	58
3.3.1 Lekce: Život před a po průmyslové revoluci	58
3.3.2 Lekce: Budovy a jejich funkce	61
3.4 Vlastivědná vycházka.....	72
3.5 Aktivitu po vlastivědné vycházce	84
4. ZÁVĚR.....	85
5. SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ	87
5.1 Tištěné publikace	87
5.2 Internetové zdroje.....	90

1. ÚVOD

Téma mé diplomové práce spojuje tři věci, které mám již od malička díky přístupu mých rodičů ráda. Jsou jimi mé rodné město Praha, architektura a procházky. Propojením těchto tří věcí vznikla práce, při jejíž tvorbě jsem se mohla hlouběji ponořit do knih o historii a architektuře Prahy, prohloubit si své znalosti a přemýšlet nad tím, jak přiblížit žákům architekturu 19. a počátku 20. století, architekturu, která byla svědkem velmi bouřlivého, ale o to zajímavějšího přerodu české monarchistické společnosti ve společnost demokratickou.

Cílem práce je zjistit, jak je učivo o Praze 19. a počátku 20. století, její architektuře a společnosti zakomponováno do Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání a jakým způsobem se promítá do učebnic vlastivědy na prvním stupni základní školy.

Dalším cílem je zmapování vývoje Prahy v 19. a na začátku 20. století. Mezi hlavní otázky, kterými jsem se při svém výzkumu zabývala, patří:

- Jaké historické události formovaly vývoj hlavního města ve sledovaném období?
- Jak se v závislosti na těchto událostech proměňovala společnost?
- Jak se Praha v daném období pod tlakem událostí a změn společnosti rozvíjela?
- Jak v tomto období vypadal život v Praze?
- Jak se vyvíjela architektura v hlavním městě?
- Jaké reprezentativní budovy z tohoto období se dochovaly?

Podklady a informace získané zkoumáním těchto otázek chci pak následně využít k přípravě tematicky zaměřené didaktické vlastivědné vycházky určené pro žáky 4. a 5. tříd prvního stupně základní školy. Vycházím totiž z předpokladu, opřené o mou vlastní zkušenost ze školních let, že tématu, kterým se zabývám ve své práci, není ve výuce vlastivědy věnována dostatečná pozornost.

V teoretické části své práce se tedy nejprve věnuji pojetí učiva o Praze 19. a počátku 20. století na prvním stupni základní školy. Vycházím zde z analýzy dostupných pedagogických materiálů z hlediska obsahu učiva o Praze, její architektuře, důležitých

budovách a vývoji společnosti v 19. a na začátku 20. století. Zároveň se také snažím vymezit pojem didaktická vycházka, se kterou budu pracovat v praktické části. V dalších podkapitolách se již věnuji historii Prahy. Nejprve se zaměřuji na proměny společnosti a změny v životě obyvatel hlavního města. Na to úzce navazuje část o územním rozvoji, který byl ovlivněn vývojem společnosti v tomto období. Teoretickou část uzavírám podkapitolou o architektuře Prahy 19. a začátku 20. století a jejím vývoji a přehledem architektonických stylů.

Mezeru ve výuce zvoleného tématu se pak snažím překlenout v praktické části. V ní jsem zúročila poznatky získané v části teoretické a pojala jsem ji jako přípravu ucelených podkladů pro učitele na několik na sebe tematicky navazujících hodin. Podklady sestávají nejen ze samotného programu vlastivědné vycházky včetně pracovních listů, ale i ze dvou teoretických přípravných hodin pro uvození tématu a jedné hodiny závěrečné pro jeho evaluaci. V podkladech nalezne učitel také informační texty jak pro sebe, tak ve zjednodušené podobě i ve verzi pro žáky. Mnou zpracované materiály mají být jakousi syntézou poznatků z historie a didaktiky využitelnou v praxi.

Po celou dobu jsem při psaní své práce vycházela z toho, že žáci prvního stupně základní školy se denně (nejen) na cestě do školy setkávají s architekturou. Ta je součástí jejich každodenního života. Je proto důležité, aby věděli, že budovy, které je obklopují, mají svůj příběh, že za jejich vzhledem stojí konkrétní architekti a výtvarníci, byly stavěny v různých obdobích naší historie a v minulosti mohly sloužit různým účelům. Měli by tedy zkusit vnímat budovu jako svědka proměny společnosti, příležitost setkat se s minulostí.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Pojetí učiva o Praze a její architektuře na základní škole

Cílem této kapitoly je zjistit, jak je pojato učivo o Praze 19. a počátku 20. století, její architektuře a proměnách společnosti na prvním stupni základní školy. Při zjišťování koncepce pojetí tohoto učiva jsem vycházela ze dvou zdrojů. Prvním je *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* a jeho očekávané výstupy ve vzdělávací oblasti *Člověk a jeho svět*, druhým jsou dostupné řady *učebnic vlastivědy* pro první stupeň základní školy. Při zkoumání obsahu se zaměřuji pouze na oblasti týkající se tématu této diplomové práce, tedy Prahy 19. a počátku 20. století, její architektury, důležitých budov a společnosti.

2.1.1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

V upraveném *Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání* platném od ledna roku 2016 nalezneme očekávané výstupy týkající se tématu této diplomové práce, tedy Prahy 19. a počátku 20. století, její architektury, důležitých budov a společnosti, a učiva s tím spojeného v části, která se zabývá vzdělávací oblastí *Člověk a jeho svět*. Výstupy se týkají 2. období 1. stupně základní školy, které je definované jako 4. až 5. ročník základní školy.¹ V následujících odstavcích popisují, které očekávané výstupy moje práce naplňuje.

Už v základní definici celé této vzdělávací oblasti je kladen velký důraz na to, aby při vzdělávání byl žákovi umožněn vlastní prožitek vycházející z konkrétní situace a aby vzdělávací oblast byla propojena s reálným životem a praktickou zkušeností žáků. Domnívám se, že použití didaktické vycházky jako výukové metody pro představení občanské zástavby Prahy 19. a začátku 20. století je vhodným propojením historického učiva s reálným prožitkem v ulicích města Prahy.

V tematickém okruhu *Místo, kde žijeme* je kladen důraz na praktické poznávání místních a regionálních skutečností. Pro žáky, kteří žijí nebo alespoň dochází do školy na území Prahy, je nezbytné, aby byli seznámeni právě s historickými skutečnostmi, které

---

¹ Očekávané výstupy podrobněji viz *Rámcový vzdělávací program pro základní školy* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2016. [cit. 28-6-2018]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf.

formovaly nejen vzhled Prahy, ale měly dopad i na běžný život obyvatel. Protože i žáci sami jsou obyvatelé hlavního města. Učivo, které je spojené s tímto tematickým okruhem a které odpovídá mému tématu, je učivo o obci či městu s tím, že já se zde věnuji zejména minulosti a současnosti Prahy a jejím význačným budovám ².

Pokud se zaměříme na konkrétní očekávané výstupy, které odpovídají tématům, jimž se v průběhu vlastivědné vycházky Prahou věnuji, musím zmínit především výstup ČJS-5-1-04 ³. Žáci se během vlastivědné vycházky učí vnímat historickou hodnotu navštívených budov zejména z hlediska jejich funkce pro společnost, čemuž odpovídá část výstupu, kdy žák vyhledá typické regionální prvky (v tomto případě budovy z 19. a začátku 20. století) a posoudí jejich význam z historického a vlastnického hlediska ⁴. Druhým výstupem, který odpovídá tématu mé diplomové práce, je výstup ČJS-5-1-05 ⁵, kdy se s žáky věnuji tématu cestování, jeho proměnám dříve a dnes, a prostor je i pro vlastní zážitky žáků.

Druhým tematickým okruhem, ve kterém nalezneme odpovídající očekávané výstupy pro 2. období je okruh *Lidé a čas*. Podstatou tohoto tematického okruhu je vyvolat u žáků zájem o minulost, o kulturní bohatství regionu i celé země. Do toho myslím velice dobře zapadá můj koncept vlastivědné vycházky Prahou 19. a začátku 20. století jako nástroj pro představení minulosti, která se odehrávala v místech, kde se žáci běžně pohybují a pro seznámení s kulturním bohatstvím, které navštívené budovy, jež jsou všechny zahrnuty na seznam národních kulturních památek České republiky, představují. Konkrétním učivem, které je v tomto okruhu specificky zmíněno a které odpovídá tématu práce, je pojetí dějin jako časového sledu událostí ⁶. To myslím dobře prezentuji na historii jednotlivých budov, kdy uvádím konkrétní důvody, proč byla potřeba budovu

---

² obec (město), místní krajina – její části, poloha v krajině, minulost a současnost obce (města), význačné budovy, dopravní síť

³ ČJS-5-1-04 žák vyhledá typické regionální zvláštnosti přírody, osídlení, hospodářství a kultury, jednoduchým způsobem posoudí jejich význam z hlediska přírodního, historického, politického, správního a vlastnického

⁴ v jednom z úkolů se s žáky věnuji otázce pronájmu budovy

⁵ ČJS-5-1-05 žák zprostředkuje ostatním zkušenosti, zážitky a zajímavosti z vlastních cest a porovná způsob života a přírodu v naší vlasti i v jiných zemích

⁶ orientace v čase a časový řád – určování času, čas jako fyzikální veličina, dějiny jako časový sled událostí, kalendáře, letopočet, generace, denní režim, roční období

vystavět, jak se v průběhu 19. a začátku 20. století měnila její funkce a co se s budovou dělo dál. Dalším tématem je učivo o proměnách způsobu života a bydlení ⁷. I to je myslím prezentováno na historii budov, kdy se jednotlivé otázky týkají životního stylu obyvatel na přelomu století (například návštěva biografu nebo parních lázní) s propojením do současnosti a s vlastními zkušenostmi žáků. Okrajově se dotýkám také tématu péče o památky ⁸, zejména v otázkách o proměně budovy a jejího okolí v porovnání s historickou fotografií.

Při zkoumání konkrétních výstupů jsem zjistila, že se vlastivědná vycházka Prahou 19. a začátku 20. století dotýká práce s časovými údaji a pochopení vztahů mezi ději ⁹, kdy žáci zkoumají na uvedených budovách jejich vývoj. Dále pak práce s informačními zdroji ¹⁰, a to nejenom při práci s textem, ale také při vyhledávání dodatečných informací v rámci aktivit po vlastivědné vycházce. Výstup, který specifikuje, že žák rozeznává současné a minulé ¹¹, vidím v úkolech, které se týkají porovnávání života dnes s životem lidí na přelomu 19. a 20. století. A v neposlední řadě je v práci obsažen výstup týkající se práce předků na našem území ¹², který je myslím splněn nejen seznámením s prací významných architektů, kteří jsou naši předci, ale i s prací běžných lidí, kteří se podíleli na utváření moderní Prahy.

Z obsahu Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání části C, která se týká vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, tedy vyplývá snaha o zpřístupnění poznatků o architektuře a významných budovách, které jsou nedílnou součástí historie. Dále pak vede k pochopení učiva o generacích a proměnách způsobu života. Z toho jasně plyne, že

---

⁷ současnost a minulost v našem životě – proměny způsobu života, bydlení, předměty denní potřeby, průběh lidského života, státní svátky a významné dny

⁸ regionální památky – péče o památky, lidé a obory zkoumající minulost

⁹ ČJS-5-3-01 *pracuje s časovými údaji a využívá zjištěných údajů k pochopení vztahů mezi ději a mezi jevy*

¹⁰ ČJS-5-3-02 *využívá archivů, knihoven, sbírek muzeí a galerií jako informačních zdrojů pro pochopení minulosti; zdůvodní základní význam chráněných částí přírody, nemovitých i movitých kulturních památek*

¹¹ ČJS-5-3-03 *rozeznává současné a minulé a orientuje se v hlavních reáliích minulosti a současnosti naší vlasti s využitím regionálních specifik*

¹² ČJS-5-3-04 *srovnává a hodnotí na vybraných ukázkách způsob života a práce předků na našem území v minulosti a současnosti s využitím regionálních specifik*

didaktická vycházka Prahou, která by byla zaměřená na architekturu 19. a počátku 20. století, je vhodnou doplňkovou aktivitou vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět.

2.1.2 Učebnice

Při získávání přehledu o tom, jak je učivo o Praze a její architektuře pojímáno na prvním stupni základní školy, jsem pracovala jak s novým typem učebnic, jejichž obsah je koncipován tak, aby odpovídal očekávaným výstupům, které jsou definované v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání, tak se starším typem učebnic, které byly zpracovány podle vzdělávacích programů pro základní školu platných před rokem 2005 (tedy před zavedením Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání platným od 1. 9. 2005). Považuji za důležité zde uvést jak obsah starších, tak i novějších vybraných učebnic, protože na jejich zpracování lze myslím dobře pozorovat, jak se vyvíjel pohled na učivo o Praze a její architektuře v průběhu času. Následující obsahy učebnic jsou vždy porovnávány z hlediska tématu diplomové práce, tedy učiva o Praze 19. a začátku 20. století a její architektuře.

Starší řady učebnic

Název: Vlastivěda pro 4. ročník ¹³

Autoři: M. Hronek a kol.

Nakladatelství: Prodos

Rok vydání: 1993

Učebnice obsahuje kapitolu věnovanou Praze. Představí ji jako hlavní město, připomene její význam v minulosti a stručnou historii se zaměřením na středověk a dobu Karla IV. Zmiňuje se o velkém množství významných historických staveb (kostely, paláce, kláštery), kulturních památek a míst, která připomínají důležité události v našich nejstarších i novodobých dějinách, ale tématu budov už se více nevěnuje. V otázkách a úkolech v textu má žák za úkol vyhledat na plánu Prahy významné budovy a původní čtvrti a také vyprávět o svých zážitcích spojených s návštěvou Prahy.

---

¹³ HRONEK, M.; et al. *Vlastivěda pro 4. ročník*. Olomouc: Prodos, 1993.

Název: Vlastivěda. Naše vlast ¹⁴

Autoři: P. Chalupa a kol.

Nakladatelství: Alter

Rok vydání: 1998

Učebnice se věnuje obecně vzniku měst z historického hlediska. Vede žáky k pochopení funkce města jako místa se zázemím pro obyvatele, ať už z hlediska kumulace obchodu, řemesel nebo vzdělanosti. Představuje jej také jako účinnou ochranu obyvatel před útoky nepřátel pomocí hradeb. V kapitole věnované historickým památkám a dnešní tváři města se věnuje, opět obecně, starším památkám, jako jsou chrámy a kašny, zmiňuje ale také radnice a měšťanské domy, jež považujeme za občanskou zástavbu. Objevuje se zde také téma bourání hradeb a vzniku prvních továren a sídlišť pro dělníky, kteří přicházeli pracovat do měst. To rozhodně souvisí s tématem mé diplomové práce. V kapitole věnované významným městům naší vlasti je představena Praha jako hlavní město České republiky. Více se jí však nevěnuje. Na konci každé kapitoly jsou uvedeny otázky a úkoly zaměřené především na informace, které žák získá přečtením konkrétního textu v učebnici. Otázky jsou formulovány přesně a jasně, nedávají ale žákovi příliš prostoru pro vyjádření vlastních zkušeností či názorů.

Název: Vlastivěda. Putování po České republice ¹⁵

Autoři: P. Chalupa a kol.

Nakladatelství: Alter

Rok vydání: 1998

Učebnice se v celé jedné kapitole věnuje Praze a jejímu okolí. Poskytuje žákům stručné informace o historii, se zaměřením na vznik Pražského hradu a okolních tržišť a postupnou přeměnu v město obehnané hradbami. V dalších odstavcích zmiňuje nejstarší části Prahy jako Pražský hrad a Hradčany, Malou Stranu a Staré Město. Je zde zmíněna stavba Nového Města a propojení břehu Vltavy mosty. Následuje zmínka o růstu Prahy

---

¹⁴ CHALUPA, P.; et al. *Vlastivěda. Naše vlast*. Všeň: Alter, 1998.

¹⁵ CHALUPA, P.; et al. *Vlastivěda. Putování po České republice*. Všeň: Alter, 1998.

v průběhu staletí, připojování dalších městských částí a vzniku velkoměsta. V kapitole věnované historickým památkám se autoři věnují především starším a známějším stavbám jako Pražský hrad, Vyšehrad, Staroměstská radnice nebo Karlův most. Je zde ale i zmínka o měšťanských domech. V části o kultuře je zmíněno Národní divadlo a je zde dokonce uvedena jeho fotografie. V oddílu o průmyslu a úřadech je stručně popsán hospodářský rozvoj 19. století a Praha jako nejdůležitější průmyslové centrum republiky. Další odstavce jsou věnovány novodobým reáliím, například vědě a vzdělání, sportu, obchodu a dopravě. Na konci kapitoly jsou uvedeny otázky, které se váží k informacím obsaženým v textu. Žák má za úkol zodpovědět otázky týkající se geografie Prahy (Která řeka protéká Prahou?), v plánu města vyhledat a pojmenovat nejstarší pražské čtvrti, na základě obrázků vyjmenovat významné pražské památky a další.

Název: Pracovní sešit k Vlastivědě pro 4. ročník ¹⁶

Autoři: P. Augusta, F. Honzák, A. Nídllová

Nakladatelství: SPL – Práce

Rok vydání: 1999

Tenký pracovní sešit obsahuje zajímavý pracovní list k tématu stavebních slohů. Žák má za úkol na základě předchozích znalostí vybrat na obrázku s nákresy sloh románský, sloh gotický, sloh renesanční, sloh barokní a sloh moderní. Každý ze slohů je reprezentován černobílým náčrtem budovy, která je pro daný styl charakteristická.

Dále mají žáci za úkol projít nejbližším městem a pokusit se určit, v jakém slohu jsou postaveny jeho významné budovy a navštívit nejbližší muzeum nebo galerii. O své zážitky se pak mají podělit se spolužáky.

Přestože tento pracovní list nejde příliš do hloubky tématu, považují jej za dobrý pokus věnovat se stavebním slohům, porovnávat a poznávat je na budovách, které žáky obklopují.

---

¹⁶ AUGUSTA, P.; HONZÁK, F.; NÍDLLOVÁ, A. *Pracovní sešit k Vlastivědě pro 4. ročník*. 5. Praha: SPL - Práce, 1999.

Novější řady učebnic

Obsah novějších učebnic odpovídá očekávaným výstupům z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Jejich vzhled je, v porovnání s předchozími materiály, odlišný. Učebnice jsou barevnější, je v nich obsaženo více fotografií a ilustrací. Text už není jednotný, ale je graficky rozčleněný.

Název: Vlastivěda 4 pro 4. ročník základní školy: člověk a jeho svět ¹⁷

Autoři: M. Čechurová, D. Borecký, A. Ježková

Nakladatelství: SPN

Rok vydání: 2010

Učebnice pro 4. ročník je koncipovaná tak, aby odpovídala očekávaným výstupům Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Obsahuje učivo o Praze jako hlavním městě, přehled základních kulturních památek České republiky, téma o čase a poznávání historie, v rámci něhož se věnuje institucím, které zkoumají dobu minulou, a přehled historického vývoje české společnosti až po Marii Terezii a Josefa II. Obsahuje také několik fotografií pražských významných staveb.

Název: Vlastivěda 5 pro 5. ročník základní školy: člověk a jeho svět. ¹⁸

Autoři: M. Čechurová, P. Chalupa, A. Ježková

Nakladatelství: SPN

Rok vydání: 2010

Učebnice pro pátý ročník je koncipovaná podle očekávaných výstupů z Rámcového vzdělávacího programu. Probíraná témata jsou Praha, národní obrození, revoluční rok 1848, česká kultura a společnost ve 2. polovině 19. století a hospodářský rozvoj českých zemí. Je zde obsaženo i učivo o pražské architektuře, kdy v konkrétním cvičení mají žáci za úkol přiřadit k jednotlivým fotografiím název stavebního slohu. Dále se učivo

---

¹⁷ ČECHUROVÁ, M.; BORECKÝ, D.; JEŽKOVÁ, A. *Vlastivěda 4 pro 4. ročník základní školy: člověk a jeho svět*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2010.

¹⁸ ČECHUROVÁ, M.; CHALUPA, P.; a JEŽKOVÁ, A. *Vlastivěda 5 pro 5. ročník základní školy: člověk a jeho svět*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2010.

objevuje v podobě barevných fotografií důležitých staveb (Národní divadlo, Národní muzeum, Stavovské divadlo, Průmyslový palác, Strakova akademie a jiné)

Název: Společnost: člověk a jeho svět: pro 4. ročník základní školy ¹⁹

Autoři: M. Dvořáková, J. Stará, Z. Strašák

Nakladatelství: Fraus

Rok vydání: 2010

Učebnice pro 4. ročník je koncipovaná tak, aby odpovídala očekávaným výstupům Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Obsahuje učivo o orientaci v čase, vývoji měst a základní přehled dějinných událostí na území České republiky od prvního slovanského osídlení a Velké Moravy až po nástup Habsburků. Texty jsou doplněny řadou fotografií a ilustrací.

Název: Společnost: člověk a jeho svět: pro 5. ročník základní školy ²⁰

Autoři: M. Dvořáková, J. Stará, Z. Strašák

Nakladatelství: Fraus

Rok vydání: 2011

Učebnice pro pátý ročník je koncipovaná podle očekávaných výstupů z Rámcového vzdělávacího programu. Probíranými tématy jsou průmyslová revoluce, budování českého národa, zrod Prahy jako velkoměsta, Praha jako hlavní město. K textům jsou opět připojeny doprovodné ilustrace a fotografie. Všechna témata jsou probírána poměrně do hloubky a jsou doplněna vazbou na průřezová témata a mezipředmětové vztahy.

Další z dostupných řad učebnic, které bychom mohli jmenovat a které zde již podrobně neuvádím, jsou Vlastivěda pro 4. a 5. ročník nakladatelství Nová škola Brno. Stejně jako předchozí dvě zmiňované řady, i tyto učebnice jsou koncipovány tak, aby naplňovaly

---

¹⁹ DVOŘÁKOVÁ, M.; STARÁ, J.; STRAŠÁK, Z. *Společnost: člověk a jeho svět: pro 4. ročník základní školy*. Plzeň: Fraus, 2010.

²⁰ DVOŘÁKOVÁ, M.; STARÁ, J.; STRAŠÁK, Z. *Společnost: člověk a jeho svět: pro 5. ročník základní školy*. Plzeň: Fraus, 2011.

očekávané výstupy z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Zajímavé je, že učebnicová řada nakladatelství Alter, kterou zmiňuji v oddíle o starších řadách učebnic, byla přepracována, aby odpovídala požadavkům Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, a pod novým názvem Člověk a jeho svět: Naše vlast, Putování po České republice a Obrazy z novějších českých dějin je nyní znovu k dostání.

Architektura obecně je alespoň okrajově zpracovaná v každé učebnici pro 4. a 5. ročník základní školy. Autoři se zde věnují především gotice nebo baroku a novodobější architektuře zde není podle mne věnován dostatečný prostor. Pokud se žáci učí především o katedrálách, hradech a kostelech, nestačí to dle mého názoru k tomu, aby chápali a dokázali hledat historické procesy v běžné bytové a občanské zástavbě, kterou potkávají při každodenním pohybu po městě. I to je důvodem, proč jsem se rozhodla psát diplomovou práci právě na toto téma. Závěr, který vyplývá z analýzy učebnic z hlediska obsahu o Praze a její architektuře, je ten, že novější řady učebnic, které jsou koncipovány tak, aby splňovaly očekávané výstupy z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, mají zmiňované učivo mnohem hlouběji pojaté než starší řady učebnic, které byly koncipovány podle vzdělávacích programů pro základní školu platných před rokem 2005. Mnohem více se v novějších řadách učebnic objevují barevné fotografie architektonických památek a žák se také seznamuje s proměnou společnosti v širším kontextu historických událostí.

2.2 Didaktická vycházka

Pro potřeby této diplomové práce je nutné definovat pojem *didaktická vycházka*. Tento termín není v odborných pedagogických publikacích příliš jasně vymezen, a pokud se mu někteří autoři věnují, je většinou zmíněn jen velmi stručně.

Pedagogický slovník ²¹ říká, že vycházka spadá do mimoškolního vzdělávání, které může být organizované jak školskými, tak i neškolskými institucemi. Pokud se budeme řídit Maňákovou ²² klasifikací základních metod vyučování, tak z didaktického hlediska zařazujeme vycházku do vyučovacích metod názorně demonstračních. A je nedílnou součástí spojování vyučování s reálným životem ²³.

Vycházka je organizační forma vyučování využívaná především na 1. stupni základní školy. Umožňuje žákům poznávat a pozorovat předměty, jevy a památky v blízkosti školy. Trvá zpravidla krátce, nejvýše několik hodin. ²⁴

Může být vhodnou formou pro narušení stereotypu mnohahodinové výuky a využita k doplnění probíraného učiva, nebo v předmětech spíše všeobecně vzdělávacího charakteru (vlastivěda, prvouka). Její provedení většinou nenaruší vyučování ostatních tříd, ani nezasáhne do chodu života školy. ²⁵ Je zpravidla záležitostí jednoho vyučujícího a jedné třídy.

Didaktická účinnost vycházky a její celkový vliv na žáky závisí podle Skalkové ²⁶ na mnoha faktorech. Některé (například počasí, náladu žáků atd.) učitel ovlivnit nedokáže. Je však mnoho činitelů, které pedagog ovlivnit může. Jedním z nich je důkladná a promyšlená příprava:

---

²¹ PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2008.

²² MAŇÁK, J. *Nárys didaktiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2003.

²³ SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování*. Praha: Grada, 2007. s. 184 - 186

²⁴ ŠVEC, Š. *Základné pojmy v pedagogike a andragogike*. Bratislava: Iris, 2002.

²⁵ HOVORKOVÁ, G. *Metody a formy zvýšení účinnosti exkurzí, vycházek a výletů ve výuce na střední odborné škole*. Brno, 2010. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta.

²⁶ SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování*. Praha: Grada, 2007. s. 233

- V přípravné fázi si učitel ujasní cíl a úkoly. Měl by se také předem seznámit s místem, přečíst si vhodnou literaturu, připravit pracovní listy, atd. Důležitým bodem je také seznámení žáků s předběžným obsahem vycházky a případným dalším kontextem. Do přípravné fáze by také učitel měl zařadit některé techniky pozorování (zápis, provádění náčrtků, třídění dokumentačního materiálu).
- Následuje vlastní provedení vycházky. Během ní by měl učitel pomocí různých metod, zejména pak demonstrací, orientovat žakovskou pozornost tak, aby si všímali podstatných jevů, analyzovali je, chápali vztahy a spojili si názorný materiál s dosavadními poznatky a zkušenostmi. K tomu slouží učiteli kladení otázek, vysvětlování atd.
- Poslední fází je fáze zhodnocení. Ta zpravidla již neprobíhá v terénu a je realizována ve třídě. Za aktivní spolupráce učitele a žáků jsou připomenuty nové zkušenosti a poznatky, které žáci získali. Dalším postupem může být zpracování materiálu do podoby informačního archu, vytvoření výstavky, případně jiné.

2.3 Praha 19. a začátku 20. století

Popsat složitý a komplexní historický vývoj Prahy od jejího založení po současnost by vydalo na několik velmi obsáhlých publikací. Jelikož toto není cílem mé práce a navíc tak již mnohem lépe přede mnou učinili jiní, odkáži vážné zájemce na tyto zdroje.²⁷

V následujících podkapitolách se zaměřím jen na vybrané události, které formovaly historický vývoj Prahy 19. a začátku 20. století. Informace, které zde uvádím, mají za cíl ulehčit práci učitelů s přípravou vlastivědné vycházky, pomoci mu zorientovat se v historickém kontextu sledovaného období bez nutnosti pročíst veškerou k tomuto tématu dostupnou literaturu.

Informace zde uvedené jsem čerpala z různých zdrojů, zejména odborných publikací o Praze a její historii. Literaturu jsem použila starší i novější. Zjistila jsem totiž, že ve starších publikacích mohu najít mnoho užitečných informací o počtu obyvatel a domů, které se už v novějších knihách neuvádí tak přesně a podrobně. Na druhou stranu novější literatura přináší velmi přehledné informace v širších souvislostech, často doplněné o zajímavé historické fotografie a další obrazový materiál.

První část je věnovaná proměnám společnosti v 19. a na začátku 20. století. Co společnost formovalo? Jak se měnil životní styl obyvatel ve velkých městech a jak ovlivnil příchod nových technologií život běžného obyvatele Prahy?

Ve druhé části se zaměřím na územní rozvoj Prahy. Zmapuji, jak se Praha v 19. a na začátku 20. století rozrůstala. Za historické mezníky jsem pro tuto práci stanovila sloučení samostatných měst roku 1784 v jeden správní celek a vznik takzvané Velké Prahy 1. ledna 1922.

Ve třetí části se věnuji architektuře pražské občanské zástavby 19. a začátku 20. století a jejím proměnám vzhledem k potřebám společnosti. Také stručně charakterizuji hlavní architektonické styly se zaměřením na ty, kterých se bude týkat vlastivědná vycházka uvedená v praktické části této diplomové práce.

---

²⁷ Jmenovitě pro začátek alespoň: Borkovský (1964), Janáček (1983), Svoboda (1997), Hlavačka (2014) Semotanová (2016).

2.3.1 Proměny společnosti

V této podkapitole se pokusím popsat složité procesy, které formovaly společnost 19. a začátku 20. století. Praha si v tomto období prošla řadou významných historických událostí, ať už z oblasti politiky, kultury či veřejného života. Veškeré dění v té době formovalo a měnilo nejen vzhled města, ale i jeho obyvatele.

Pokud bychom hledali určité zhmotnění vývoje, který prodělala česká společnost v 19. století, nalezneme ho bezpochyby ve městech. Na začátku století tvořili městskou společnost zejména zástupci řemeslnických a živnostenských vrstev. Do Prahy se v souvislosti s průmyslovou revolucí a velkým rozmachem tovární výroby, která poskytovala velké množství pracovních míst, na začátku 19. století nastěhovalo mnoho nových obyvatel, kteří sem přišli za živobytím.²⁸ Výsledkem tohoto procesu (přiliv nových obyvatel) bylo, že podíl obyvatel českých zemí žijících ve městech se v průběhu 19. století více než zdvojnásobil, takže na začátku 20. století soustřeďovala města na svém území již téměř polovinu obyvatel. Zatímco v první polovině 19. století převažovali ve městech zástupci řemeslníků a živnostníků, ve druhé polovině se razantně zvýšil počet příslušníků úřednictva a inteligence, což bylo způsobeno stále se zvyšujícím významem role vzdělání. Ambicí většiny měšťanských rodin bylo dopřát dětem takové vzdělání, které bylo v té době pro měšťanského syna či dceru adekvátní a které zároveň zajišťovalo jejich setrvání v této společenské vrstvě či, ještě lépe, jim mohlo přinést postup po pomyslném společenském žebříčku.²⁹

Pokud bychom se podívali na věkové složení, zjistíme, že hlavním rysem české populace 19. století byl vysoký podíl dětí. Děti do patnácti let tvořily stabilně asi třetinu společnosti, dalšími zhruba 12 % byla zastoupená mládež ve věku 15 – 20 let. Obyvatelstvo v reprodukčním věku (15 – 49 let) představovalo obvykle polovinu populace, lidí starších 50 let bylo pouze kolem 16 %.³⁰ Až do konce šedesátých let 19. století prakticky neexistovalo plánované rodičovství a teprve na konci století začali lidé vědomě omezovat

---

²⁸ VOŠAHLÍKOVÁ, P. *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.* Praha: Svoboda, 1996.

²⁹ HLAVAČKA, M.; et al. *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době.* Praha: Historický ústav, 2014. s. 243 - 246

³⁰ HLAVAČKA, M.; et al. *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době.* Praha: Historický ústav, 2014. s. 207 - 208

počet dětí, které chtěli přivést na svět. Tento trend souvisel s prosazováním ideálu měšťanské rodiny, jejímž cílem bylo dosáhnout blahobytu a dostatečného zabezpečení pro všechny své členy. Je logické, že zabezpečit méně dětí bylo snazší. Naproti tomu vybavit všechny dcery věnem, které by jim zajišťovalo adekvátní sňatek se ženichem pocházejícím z odpovídající společenské třídy, bylo obtížné i pro řadu rodin, které se počítaly mezi společenskou elitu.³¹

Příchod obyvatel z venkova do měst znamenal také zásadní jazykovou změnu. Venkovské obyvatelstvo hovořilo většinou česky, zatímco ve městech se hovořilo převážně německy. Příchod jazykově českého obyvatelstva znamenal, že se většina měst v českém vnitrozemí začala již od přelomu 18. a 19. století počesťovat. Česká byla i nově se rozvíjející města, německá menšina ztrácela své pozice i v Praze. Přesné údaje o národnostním složení Prahy jsou známy až z roku 1880, ale ze starších záznamů je patrné, že v předměstských částech byl téměř výhradně český populační růst a že ve třicátých letech 19. století ustrnul přírůstek německého obyvatelstva v jádru města.³²

S příchodem průmyslové revoluce, modernizací a změnou bydlení přišla i další velká novinka v životě běžných obyvatel. Tím bylo výrazné zvýšení podílu volného času během dne. Lidé se ve městech snažili svůj volný čas trávit co nejrozličnějšími způsoby. Hodně se chodilo na procházky a výlety, rozmáhalo se také cestování. Obyvatelé měst se snažili nalézat co nejvíce příležitostí ke sdružování a výměně informací, názorů a postojů. Pořádaly se tedy bály, zábavy a besedy a vznikla celá řada spolků nejrozličnějšího charakteru. Zvyšoval se také zájem o politiku a politické dění. Jedním z nejvýznamnějších spolků, který v této době vznikl a který přetrvává dodnes, je Sokol. Spolková činnost je považována za jeden z nejpodstatnějších znaků měšťanské politické kultury druhé poloviny 19. století a jeden z hlavních indikátorů přechodu od stavovské společnosti k občanské společnosti. Členové spolků totiž vystupovali v roli rovných mezi rovnými a vzájemně se podporovali ve výchově k rozumnému a nenadřazenému chování k druhým lidem.³³

---

³¹ FIALOVÁ, L.; et al. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha: Mladá fronta, 1996. s. 166 - 168

³² JANÁČEK, J. *Malé dějiny Prahy*. Praha: Panorama, 1983. s. 231

³³ EFMERTOVÁ, M. *České země v letech 1848-1918*. Praha: Libri, 1998. s. 299

Proměny se netýkaly pouze veřejného života. Změnil se také privátní prostor, ve kterém se soustředil rodinný život. Svět se rozdělil na „mužský“ a „ženský“ a tyto se začaly postupně vzdalovat. Domov se stal místem pro seberealizaci ženy a prostorem pro rodinu. Muž zprostředkovával kontakt s vnějším světem a žena zase pečovala o domácí krb. Významnou součást měšťanské mentality tvořila rovněž péče o děti a jejich výchovu.³⁴ Ne všechny ženy se však chtěly spokojit s rolí v domácnosti, kterou jim soudobá společnost přisuzovala, a tak poprvé v historii začaly ženy využívat vzdělání, které nemělo být samoúčelné, ale mělo jim pomoci uplatnit se na pracovním trhu a zároveň získat ekonomickou soběstačnost. Ve druhé polovině 19. století hovoříme o společenských změnách, které shrnujeme pod pojem emancipace. Začaly se zakládat spolky, kde ženy mohly získat různé dovednosti. Později se již organizovaly kurzy pro vychovatelky a ošetrovatelky. V roce 1884 vznikla v Praze městská dívčí průmyslová škola, na níž se dívky učily šít oděvy a prádlo. Podobně zaměřené školy pak vznikaly i v dalších městech. Školský zákon z roku 1869 umožnil ženám učit na dívčích školách a v nižších třídách smíšených a chlapeckých škol, a vytvořil tak předpoklady ke vzniku vůbec nejtýpčtějšího ženského povolání, jak ho známe dnes. Přidruženým jevem byl pak vznik dívčích učitelských ústavů. Ovšem snaha o posunutí ženského vzdělání někam výš, dosažení úplného středního vzdělání s maturitou na dívčím gymnáziu, narazila na odpor mužů politiků. Jednotlivým ženám se sice dařilo složit maturitní zkoušku na chlapeckých školách, ale k otevření prvního dívčího gymnázia Minerva došlo až v roce 1890. Dlouhou dobu také pro ženy neexistovala možnost získat v Rakousku-Uhersku vysokoškolský titul. Některé odjížděly na studium do zahraničí, kde bylo ženám umožněno studovat již několik desetiletí. I přes získání titulu se ale ženy musely smířit s tím, že je jejich mužští kolegové nechťeli akceptovat. První studentky byly přijaty na pražskou univerzitu až v roce 1897, a to konkrétně na filosofickou fakultu.³⁵

Před revolucí v roce 1848 se společnost žijící ve městech rozdělovala na právoplatné občany s mnohými privilegii (například volební právo a spolčovací právo) a běžné obyvatele především z řad dělníků, řemeslníků a živnostníků. Po roce 1848 se od

---

³⁴ HLAVAČKA, M.; et al. *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době*. Praha: Historický ústav, 2014. s. 246 - 263

³⁵ LENDEROVÁ, M.; et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009.

nadřazování některých vrstev obyvatelstva postupně upustilo a měšťanská společnost se změnila v občanskou. Rozhodně však nemůžeme tvrdit, že by občanská společnost byla zcela rovnoprávná. Naopak se zde postupně vytvořil poměrně sofistikovaný systém rozdělení obyvatelstva na vrstvy (nižší, střední, vyšší) podle jejich společenského postavení závislého na vzdělání, majetkových poměrech a práci, kterou vykonávali.³⁶ U rodin vyšších a středních vrstev byly zaměstnány služebné, které se staraly o běžný chod domácnosti, o zajištění dřeva na otop, veškerý úklid, nákup a přípravu jídel, mytí nádobí, oken a obuvi a péči o oblečení. V domácnostech měly služebné většinou vyčleněný buď pokoj anebo alespoň malou místnost, kde spaly a měly své osobní věci. Tam, kde nebyla pro spaní služebné vyčleněna místnost, spaly převážně v kuchyni nebo v prádelně, pokud byla součástí bytu.³⁷

Zajímavý je také fenomén profesionalizace, který vznikl v návaznosti na hledání životního naplnění ve smysluplné práci s kariérním postupem. Doprovázel především městské vrstvy, ale dotýkal se také vzdělávání, spolčování, rodinného zázemí a vytváření přiměřeného majetkového zajištění. Profesionalizaci je možné charakterizovat devíti znaky:

1. Specializované, dlouhodobé vzdělávání
2. Existence profesní etiky
3. Vědomí služby veřejnosti
4. Výkon povolání podmíněný vykonáváním systému zkoušek
5. Vyšší společenská prestiž
6. Fixovaný model kariéry
7. Monopolizace kvalifikovaných služeb
8. Vyšší odměna za práci
9. Existence profesní samosprávy

---

³⁶ HLAVAČKA, M.; et al. *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době*. Praha: Historický ústav, 2014. s. 249 - 252

³⁷ EFMERTOVÁ, M. *České země v letech 1848-1918*. Praha: Libri, 1998. s. 276

Tyto znaky pak utvářely zcela nový mentální přístup k životnímu a sociálnímu zakotvení. Nejprve začala profesionalizace u právníků, úředníků, lékařů a lékárníků a pak zasáhla sféru hospodářství a techniky. Profesionalizaci posledních dvou zmiňovaných oborů brzdila nepřizpůsobivost vzdělávacích programů na vysokých školách a univerzitách, podceňování technického vzdělávání ve společnosti a pomalé zrovnoprávnění technických škol s univerzitami a pozdější zakládání živnostenských, obchodních a průmyslových komor.³⁸

Jak už bylo zmíněno výše, vytvořily se nové vrstvy obyvatelstva. Hlavním znakem střední vrstvy byla skutečnost, že její příslušníci nepracovali na rozdíl od řemeslníků fyzicky, ale například duševně, manažersky, obchodně a průmyslově podnikatelsky, zvláště pak v advokacii, ve státních komunálních úřadech a zařízeních, ve správě obchodu, v bankách a při budování nových sociálně zajišťovacích sítí a dopravních a komunikačních linek. To mělo za následek zvýšení počtu pracovních míst v této sféře a s tím související potřebu výstavby nových specializovaných budov, jakými byly banky, městské úřady a další administrativní budovy.

Životní styl a životní jistoty městské společnosti druhé poloviny 19. století zahrnovaly především dvě komponenty: kvalitní rodinné zázemí a pravidelnou motivující práci, k jejímuž získání bylo třeba absolvovat odpovídající vzdělání. Obojí – rodina i smysluplná práce – bylo vzájemně provázané a podmiňovalo se.³⁹

Praha si z hlediska proměny společnosti prošla v průběhu 19. a na začátku 20. století bouřlivým vývojem. Výchozím stavem byla stavovská společnost, která se díky různým vlivům stávala postupně společností občanskou. V posledním desetiletí 19. století měla již česká společnost téměř všechny rysy moderní vyspělé společnosti a na začátku 20. století již můžeme hovořit o plně fungující občanské společnosti.

---

³⁸ HLAVAČKA, M.; et al. *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době*. Praha: Historický ústav, 2014. s. 251 - 252

³⁹ HLAVAČKA, M.; et al. *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době*. Praha: Historický ústav, 2014. s. 256

Život v Praze

Život běžných obyvatel Prahy 19. a začátku 20. století doznal v tomto poměrně dlouhém období značné proměny. Obecné proměny společnosti jsem již popsala v předcházející části, zde se zaměřím na konkrétní změny, které ovlivnily život obyvatel Prahy ve sledovaném období.

Jedním z palčivých problémů stále se rozrůstajícího města byla jeho značná nepřehlednost. Zpřehlednění a lepší orientaci mělo přinést číslování domů, které bylo uzákoněno roku 1770. Při číslování pomáhala armáda a obvykle se začínalo u důležité budovy (fara, rychta, nejbohatší usedlost, panské sídlo) a pokračovalo se po směru hodinových ručiček. Roku 1805 se zavedla čísla popisná. Ta byla bílá na červené tabulce.

⁴⁰ Ale až do poloviny 19. století zůstávají v oblibě domovní znamení, zejména pak na budovách empírového stylu. Spolu s číslováním přichází také nový trend, a to pojmenovávání ulic. Na nárožní domy se, přímo na omítku černou barvou, píše dvojazyčné (německé a české) názvy ulic. Od roku 1787 se pak názvy ulic registrují. I díky tomu víme, že nejstarší názvy pražských ulic jsou Dlouhá a Celetná a jejich pojmenování můžeme datovat až do počátku 14. století. První jednotné plechové německo-české tabulky se objevily na pražských ulicích na základě usnesení sboru pražských obecních starších ze dne 8. října 1868. ⁴¹

Pražské ulice byly až do počátku 19. století nevydlážděny. Jen hlavní ulice byly opatřeny nekvalitní dlažbou. Teprve roku 1838 vydal nejvyšší purkrabí Karel Chotek nařízení o čistotě pražských ulic, ve kterém specifikoval jejich úklid a nařídil vydláždění ulic a náměstí. Pro chodce byly zřizovány chodníky. ⁴² V souvislosti s úpravou ulic došlo také v letech 1816 – 1830 na Starém Městě a Novém Městě k vybudování prvního kanalizačního systému na odvod dešťové vody a splašků, což bylo zvláště důležité ze zdravotního hlediska. Roku 1835 začaly být zaváděny veřejné pouliční záchody. ⁴³

---

⁴⁰ JAROLÍMKOVÁ, S. *Co v průvodcích nebývá 3 aneb Třetí pokračování historie Prahy k snadnému zapamatování*. Praha: Motto, 2008. s. 330

⁴¹ HEROUT, J. *Naše stavební památky*. Praha: Albatros, 1975. s. 243

⁴² SEMOTANOVÁ, E.; et al. *Ottův historický atlas - Praha*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2016. s. 400

⁴³ MACHAČOVÁ, J.; MATĚJČEK, J. *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781-1914*. Opava: Slezské zemské muzeum, 2002. s. 401

Teprve v osmdesátých letech 19. století byly v Praze vybudovány vodojemy, s jejichž pomocí byly domy zásobovány užitkovou vodou. Ještě v roce 1900 měla pouze čtvrtina pražských domů vlastní studnu s pitnou vodou, zdaleka ne všechny domy byly vodovodem napojeny na vltavskou vodu. Ostatní obyvatelé Prahy získávali pitnou vodu z veřejných kamenných a dřevěných kašen.⁴⁴

Dalším důležitým opatřením, které zpříjemnilo život ve městech ve druhé polovině 19. a počátku 20. století, bylo vysazování alejí a zakládání parků a zpřístupnění některých šlechtických zahrad veřejnosti. K nejvýznamnějším zahradním architektům, podílejících se na úpravě mnoha městských parků, patřil František Thomayer (1856 – 1938), který navrhl parkovou úpravu Karlova náměstí, sady u Libeňského zámku, plochu kolem Strakovy akademie, část nynějších Letenských sadů, stromořadí na Václavském náměstí, současné Vrchlického sady a také výstavní plochu Všeobecné zemské jubilejní výstavy v roce 1891.⁴⁵

Přesun obyvatelstva z venkova do města znamenal také velkou změnu v oblasti bydlení. Různá úroveň bydlení souvisela se sociálním postavením jednotlivých rodin a nájemníků. Postupem času se začaly pražské čtvrti dělit podle ekonomického statusu obyvatel. Vznikaly oblasti, kde bydleli příslušníci středních a vyšších tříd. Za nejbohatší obvody byly považovány Staré Město, Nové Město, části Smíchova, Karlín a Vinohrady, které byly typickým útočištěm pro úřednické rodiny. Příslušníci nižších tříd obývali především předměstí, kde bylo bydlení levnější. Dělnické rodiny bydlely nejčastěji v Holešovicích, ve smíchovské kolonii Mrázovka, v Karlíně a na Žižkově. Ubytování pro chudší nájemníky se však našlo i v centru města na Františku, Josefově, Hradčanech a Podskalí. V těchto oblastech docházelo k cílenému stavění dělnických domků.⁴⁶ Rodiny bohatých měšťanů žily ve vícepokojových bytech, ve kterých byl často i pokoj pro služebnou. V německých rodinách se služka zaměstnávala v každé druhé domácnosti, v českých

---

⁴⁴ HLAVAČKA, M.; et al. *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době*. Praha: Historický ústav, 2014. s. 244

⁴⁵ SEMOTANOVÁ, E.; et al. *Ottův historický atlas - Praha*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2016. s. 384 - 386

⁴⁶ EFMERTOVÁ, M. *České země v letech 1848-1918*. Praha: Libri, 1998. s. 279

rodinách ji měla každá pátá.⁴⁷ Takto situované rodiny nepobývaly ve svých městských bytech celoročně, ale velmi často jezdily na letní byty, do zahraničí a do lázní.

Dělníci, služební, hokynáři nebo malí živnostníci si najímali byty v pavlačových domech. Pavlačové byty měly jednu místnost okolo 24 m², která sloužila i jako kuchyň, v lepších bytech byla kuchyň oddělena od obytné místnosti.⁴⁸ V každém případě byly byty bez příslušenství. Vládly v nich špatné hygienické podmínky. Ty se zlepšily až v osmdesátých letech 19. století díky vybudování vodojemů. Bydlení v Praze bylo ve srovnání s jinými velkými městy nejen méně kvalitní, ale také velmi drahé.

Město mělo také velký vliv na denní rytmus svých obyvatel. Tradice přikazovala, aby od desáté hodiny večerní do páté hodiny ranní větší i menší města spala. O páté hodině ranní se tak po hlavních ulicích směrem k trhům valilo velké množství vozů i pěších, kteří spěchali prodat i koupit. Toto tažení se opakovalo v opačném směru většinou mezi dvanáctou a jednou. Ve stejnou dobu se také chodilo z úřadů, dílen a škol domů na oběd. Odpoledne už bylo mnohem klidnější. V deset hodin večer se zavíraly domy a město se ukládalo ke spánku. Opozdilci museli za každé otevření domovních dveří zaplatit. V šedesátých letech 19. století přestali být součástí noční Prahy ponocní, kteří ohlašovali čas. Nadále se informace o času už jen odpískala.⁴⁹

Nový příliv obyvatelstva z vesnic a nové nároky na bydlení s sebou přinesly velkou změnu životního stylu. I díky technickým pokrokům spojeným s průmyslovou revolucí bylo možné urychlit výstavbu nových domů, zvelebit ulice a náměstí, ale také velmi výrazně zlepšit hygienickou úroveň města. Lidé si postupně zvykali nejen na nový denní režim, ale také na větší množství volného času, který se snažili trávit efektivně a smysluplně, například zakládáním spolků. Jestliže říkáme, že město ovlivnilo život lidí, musíme doplnit, že i život lidí ovlivnil město. V tomto ohledu bylo ovlivňování vzájemné.

---

⁴⁷ HOLEC, F.; et al. *Pražský sborník historický 1969-1970*. Praha: Orbis, 1970. s. 70

⁴⁸ HLAVAČKA, M.; et al. *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době*. Praha: Historický ústav, 2014. s. 244

⁴⁹ VOŠAHLÍKOVÁ, P. *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.* Praha: Svoboda, 1996. s. 56 - 66

2.3.2 Územní rozvoj

V historii Prahy došlo k několika velmi významným událostem, které sice nespádají do mnou zkoumaného období, ale dovoluji si je zde uvést jako ilustraci velmi složitého historického vývoje hlavního města. První znaky osídlení na březích Vltavy jsou známy už z mladší doby kamenné (6000 let př. n. l.) v okolí dnešních Dejvic, Bubenči a Liboci. Z období 1. století, kdy došlo ke stěhování národů, máme důkazy o přítomnosti germánských kmenů na více než 160 lokalitách po celé Praze.⁵⁰ V 6. století začali území osidlovat první Slované a vytváří velmi rozsáhlý kulturní komplex, který je nazván kulturou pražského typu. V 8. a 9. století nabývá osidlování na intenzitě a jsou stavěna první hradiště, jejichž archeologické pozůstatky nalezneme například v Bohnicích nebo Divoké Šárce.⁵¹ V té době také došlo k založení Pražského hradu. Ten se i nadále v průběhu dalších staletí rozrůstal a kolem něj vznikaly v podhradí další a další stavby. V 10. století navštívil Prahu v době jejího prozatím největšího územního rozmachu arabský kupec židovského původu Ibráhím ibn Jákúb al-Istráílí at-Turtúší a popsal ji jako město z kamene a vápna, což bylo znakem především bohatých měst.⁵² Ve 12. století se Praha rozkládala na území dnešního Starého Města. Přemysl Otakar II. udělil roku 1257 magdeburská městská práva pražskému podhradí a vzniklo tak Menší Město pražské – Malá Strana. Roku 1348 založil Karel IV. Nové Město Pražské a vytyčil pro ně rozsáhlé území mezi Vyšehradem, Poříčím a Starým Městem. K prvnímu pokusu o sjednocení Starého a Nového Města došlo v roce 1518 na popud staroměstských měšťanů. Jednotná Praha však byla již roku 1528 znovu rozdělena. Opět sjednotit pražská města se podařilo až za vlády Josefa II. A to roku 1784, kdy Staré Město, Malá Strana, Nové město a Hradčany byly spojeny v jeden správní celek o čtyřech čtvrtích.⁵³ Praha se tak stala co do počtu obyvatel druhým největším městem v habsburské monarchii. Roku 1786 proběhlo sčítání, při kterém bylo napočítáno 72 874 lidí a 3 198 domů.⁵⁴ S vytvořením nového kompaktního územního celku bylo nutné ustanovit i novou městskou správu. Dne

---

⁵⁰ SEMOTANOVÁ, E.; et al. *Ottův historický atlas - Praha*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2016. s. 53

⁵¹ SEMOTANOVÁ, E.; et al. *Ottův historický atlas - Praha*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2016. s. 72-73

⁵² SEMOTANOVÁ, E.; et al. *Ottův historický atlas - Praha*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2016. s. 92

⁵³ SEMOTANOVÁ, E.; et al. *Ottův historický atlas - Praha*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2016. s. 260

⁵⁴ BORKOVSKÝ, I.; et al. *Dějiny Prahy*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964. s. 412

1. srpna 1784 zahájil svou činnost nově zvolený pražský magistrát.⁵⁵ Tím začala nová éra územního rozvoje Prahy.

Po spojení měst v roce 1784 až do začátku 19. století měla Praha stále charakter středověkého města. Byla obehnaná hradbami a přístup do města umožňovaly jen městské brány, které se navečer o osmé nebo deváté hodině (podle ročního období) uzavíraly. Až do začátku 19. století neměla Praha žádná předměstí, protože území vymezené hradbami z dob Karla IV. městu dostačovalo.⁵⁶ Jednotlivé čtvrti se však lišily polohou a charakterem zástavby. Staré Město mělo úzké křivolaké ulice, malá náměstí a měšťanské domy stavěné na hlubokých a úzkých parcelách. Malá Strana a Hradčany tvořily zázemí zejména šlechtickým palácům s mnoha zahradami. Nové Město mělo široké rovné ulice a velká náměstí, takže vyhovovalo požadavkům na život novověké společnosti. V souvislosti s průmyslovou revolucí a budováním nových závodů se v Praze začalo se stavbou nových objektů. Protože, jak už jsem zmiňovala výše, Praha byla omezená městskými hradbami, byly přímo ve městě pouze menší provozy. Naopak za hranicemi města, na nově vznikajících předměstích, kde bylo více místa, se čile rozrůstaly i větší továrny. S rozvojem průmyslu a tím spojeným přílivem nového obyvatelstva bylo ale nutné přistoupit k rozšíření zástavby zejména o nové činžovní domy s levnými byty. Prvním krokem bylo roku 1817 založení Karlína a později připojení Smíchova.⁵⁷ V letech 1838 – 1842 bylo v Praze vystavěno 68 nových domů, 229 domů bylo úplně přestavěno a rozšířeno a 126 domů restaurováno a zvětšeno přístavbami. Za dva roky (1846 – 1847) bylo dokončeno 111 nových staveb a přístaveb, čímž bylo získáno 729 nových bytových jednotek.⁵⁸

Rozrůstání Prahy za hranice jejího opevnění s sebou přinášelo mnohé výhody, ale také nevýhody. Hlavním problémem stále rostoucího města byla jeho obrana. Po revolučním roce 1848 byla ustanovena odborná komise, která na základě Windischgrätzových zkušeností vypracovala plán zajištění strategických bodů, odkud by se dala pražská města

---

⁵⁵ SEMOTANOVÁ, E.; et al. *Ottův historický atlas - Praha*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2016. s. 260

⁵⁶ JANÁČEK, J. *Malé dějiny Prahy*. Praha: Panorama, 1983. s. 251

⁵⁷ SEMOTANOVÁ, E.; et al. *Ottův historický atlas - Praha*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2016. s. 260 a 264

⁵⁸ BORKOVSKÝ, I.; et al. *Dějiny Prahy*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964. s. 430

ovládat a bránit. Do roku 1852 pak byla na několika místech Prahy obranná zařízení upravena tak, aby byla schopná odporu nejen proti vnějšímu, ale také proti vnitřnímu nepříteli, k čemuž došlo na základě zkušeností se situacemi z roku 1848. Tato strategická místa se nacházela nad Klárovem, na Malé Straně, na Petříně, na Strahově a na Vyšehradě.⁵⁹

Po polovině 19. století se Praha začala přetvářet v moderní velkoměstskou aglomeraci a bylo nutné zahájit jednání o rozšíření jejího území. V roce 1850 bylo s Prahou sloučeno Židovské město.⁶⁰ Tím ale územní rozvoj na nějakou dobu ustrnul. Docházelo totiž k bourání městských hradeb a to od roku 1871 do roku 1888 a na některých územích Prahy dokonce až do první světové války. Na jejich místě vznikaly nové stavební plochy, které se čile zastavovaly, a další územní rozšíření tedy nebylo nijak akutní. Prvním úsekem, který byl zbourán a přiblížil střed města Vinohradům, bylo opevnění v oblasti Koňské brány. Návrhy na další rozšíření pražského teritoria představila až roku 1873 městská statistická kancelář ve *Statistice královského hlavního města Prahy*. Návrhy podpořil i Spolek architektů a inženýrů v Království Českém. Na základě těchto doporučení se k Praze roku 1883 připojil Vyšehrad. Roku 1884 byly připojeny Holešovice – Bubny, v roce 1901 Libeň. Královské Vinohrady, Žižkov, Košře, Nusle, Vysočany, Vršovice, Smíchov, Bubeneč, Karlín a Břevnov získaly v letech 1879 – 1907 statusy měst, protože jim přišel krok připojení k Praze nevýhodný. To s sebou neslo celou řadu komplikací, protože místní radnice většinou odmítaly návrhy na společnou výstavbu. Závažné problémy se objevily zejména při budování společných komunikací, protože každá obec dávala přednost svým potřebám.⁶¹

O značné industrializaci a rozvoji pražských předměstí vypovídá text Karla Vladislava Zapa, který napsal po polovině 19. století o průmyslu v Praze: „*Praha jakožto střed země, jest také střediskem českého průmyslu a obchodu. Musí se pak také všechny průmyslové a obchodní závody v předměstích a v nejbližším okolí k Pražskému průmyslu počítati; neboť nedostatek prostory v Praze dosud hradbami sklíčené, pak zdravotní a jiné poměry*

---

⁵⁹ SEMOTANOVÁ, E.; et al. *Ottův historický atlas - Praha*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2016. s. 283 - 284

⁶⁰ Od roku 1851 Josefov

⁶¹ VOŠAHLÍKOVÁ, P. *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.* Praha: Svoboda, 1996. s. 39 - 40

jsou příčinou, že se rozsáhlejší továrny mimo město zakládaly, ba že ty, které dosud ve městě byly, také ven se stěhují. Obě předměstí ⁶² mají toliko ráz fabrických předměstí, jakž četné, vysoké komíny továren zdaleka oznamují již.“ ⁶³

Od přelomu šedesátých a sedmdesátých let 19. století intenzivně vzrostl příliv obyvatel, převážně české národnosti, kteří hledali uplatnění v různých odvětvích tovární výroby, ve strojírenství, zpracování textilu a potravinářství, kovolitectví, kožedělných výrobnách nebo v elektrárenství. Postupně se formoval průmyslový charakter Libně, Holešovic-Buben, Karlína, Smíchova a Vysočan. Ze stavebních odvětví se v pražské aglomeraci a jejím blízkém okolí nacházely také četné vápenky, cihelny nebo lomy. Například vápenec se těžil jižně od Prahy v Braníku, Dvorcích a Prokopském údolí. V Zámkách, severně od vsi Bohnice, pracovala dynamitka. ⁶⁴ V devadesátých letech 19. století rapidně vzrostl počet obyvatel pražských průmyslových předměstí, v jejichž počtu tehdy začínaly hrát významnější úlohu svou velikostí také Košíře, Michle a Vysočany. Vedle těchto průmyslových předměstí se zvyšoval počet obyvatel i v dalších předměstských obcích, zejména v Bubenči, Dejvicích a Břevnově. Zvyšování počtu obyvatelstva odpovídalo také počtu domů v Praze, který vzrostl z 9 305 roku 1880 na 13 984 koncem 19. století. Rozhodná většina z tohoto značného přírůstku připadala ovšem na pražská předměstí. V pěti nejstarších čtvrtích (Staré Město, Nové Město, Hradčany, Malá Strana a Josefov) přibýlo jen 127 domů. ⁶⁵

Na přelomu 19. a 20. století (v letech 1897 – 1917) byla v Praze realizována dosud největší asanace, která spolu s následnou výstavbou trvale změnila charakter městské krajiny a prostoru Josefova. V Židovském městě na poměrně malém prostoru rychle vzrostl počet obyvatel, zhoršovaly se životní podmínky a stoupl i počet epidemií. A tak roku 1885 rozhodla Městská rada o zboření Josefova. V roce 1893 byl vydán asanační zákon, podle něhož bylo v následujících letech zbořeno kolem 600 domů. Z asanovaného prostoru se dochovaly některé památky, které patří k architektonickým skvostům

---

⁶² Karlín a Smíchov

⁶³ ZAP, K. V. *Praha: popsání hlavního města Království českého, obsahující jeho dějiny, místopis, umělecké a archeologické památky a statistiku*. Praha: I.L.Kober, 1868. s. 315 - 316

⁶⁴ SEMOTANOVÁ, E.; et al. *Ottův historický atlas - Praha*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2016. s. 392

⁶⁵ BORKOVSKÝ, I.; et al. *Dějiny Prahy*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964. s. 500

Židovského města. Na místě zbořených domů vyrostla ve 20. letech 20. století nová čtvrť s širšími, rovnějšími ulicemi a mnoha secesními činžovními domy.⁶⁶ Asanace Josefova je dodnes hodnocená jako kontroverzní a její přínos je na samostatnou diskuzi o památkové ochraně, protože během ní přišla Praha o mnohé cenné památky, ale zároveň se objektivně zlepšila úroveň života ve městě.

Ještě před první světovou válkou existovala v českých zemích pouze dvě města, v nichž žilo nad 100 000 obyvatel. Těmi byly Praha a Brno. Během první světové války a těsně po jejím konci, tedy v letech 1914 – 1919, se v Praze prakticky nestavělo.⁶⁷ Po vzniku Československé republiky dne 28. října 1918 se Praha stala hlavním městem samostatného Československého státu.

Stále se zvětšující pražská aglomerace nebyla z hlediska územní správy celistvá a brzy si vyžádala radikální řešení. Připojením okolních obcí vznikla roku 1920 s platností od 1. ledna 1922 takzvaná Velká Praha. Tu definoval Zákon o sloučení obcí sousedních s Prahou č. 114/1920 Sb. ze dne 6. února 1920. Začal tak proces utváření moderní velkoměstské aglomerace, spojený s demografickým a stavebním rozmachem.⁶⁸ Území města se po vzniku Velké Prahy výrazně zvětšilo, asi na 172 000 ha. Počet jeho obyvatel činil roku 1921 kolem 677 000, k roku 1930 už vzrostl asi na 849 000 (data ze sčítání lidu). K dalšímu územnímu růstu hlavního města došlo v letech 1960, 1968 a 1974.⁶⁹

Archivář Václav Vojtíšek ke vzniku Velké Prahy roku 1936 napsal: „*Dnes máme Velkou Prahu teoreticky, ale uplyne ještě slušná řada let, nežli město bude prakticky sloučeno v harmonický celek, který se bude rovnoměrně vyvíjet ve všech svých částech... Veliká Praha představuje rozsáhlé území, na němž vedle staré Prahy o 8 částech soustředěno je 37 obcí, z nichž některé byly velikými městy, vybavenými všemi městskými investicemi,*

---

⁶⁶ SEMOTANOVÁ, E.; et al. *Ottův historický atlas - Praha*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2016. s. 340

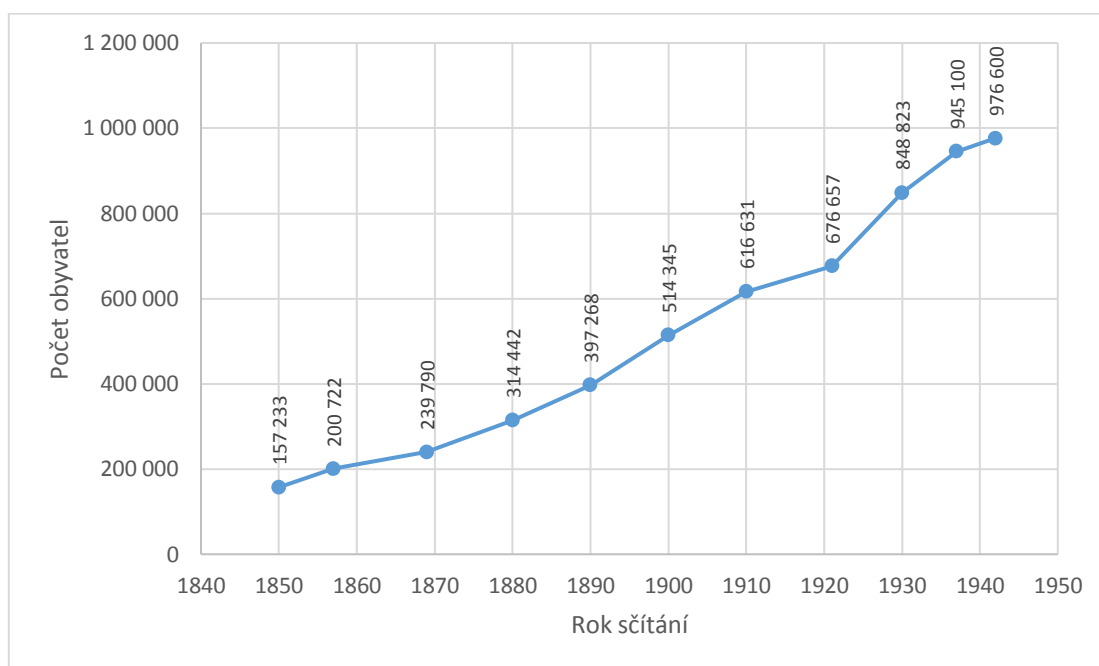
⁶⁷ SVOBODA, J.; LUKEŠ, Z. *Praha 1891-1918: kapitoly o architektuře velkoměsta*. Praha: Libri, 1997. s. 7

⁶⁸ HLAVAČKA, M.; et al. *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době*. Praha: Historický ústav, 2014. s. 213

⁶⁹ JANÁČEK, J. *Malé dějiny Prahy*. Praha: Panorama, 1983. s. 347

jiné však – byla takových značná většina – byly pouze vesnicemi jak rozsahem, tak svými veřejnými zařízeními.“⁷⁰

Na závěr uvádím graf vývoje počtu obyvatel v Praze a okolí, jehož růst ovlivnil zvětšování území města, mezi lety 1850 – 1942 podle geografa Jiřího Krále z roku 1947.

Graf 1: Počet obyvatel Prahy a okolí od poloviny 19. do poloviny 20. století⁷¹

Praha si od roku 1784 do roku 1920 prošla snad největší územní změnou ve své historii. Z původního historického centra obehnaného hradbami se díky přílivu nových obyvatel, nárůstu průmyslové výroby a dalším důležitým změnám, rozrostla až do podoby Velké Prahy.

⁷⁰ SEMOTANOVÁ, E.; et al. *Ottův historický atlas - Praha*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2016. s. 443

⁷¹ SEMOTANOVÁ, E.; et al. *Ottův historický atlas - Praha*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2016. s. 441

2.3.3 Architektura

Praha neleží na rovině jako většina moderních velkoměst, ale rozkládá se na poměrně členitém území, kterému dominuje Petřín, Vítkov, Vyšehrad, Barrandov a především Pražský hrad. Je třeba si uvědomit, že hlavní město není jen architekturou skvělých gotických či barokních památek soustředěných v centru Prahy, nýbrž architekturou činžáků, rodinných vilek, obchodních domů, bank, hotelů, škol a továren.⁷² Od začátku 19. století do 20. let 20. století se na území Prahy objevila a působila řada stylů a směrů (klasicismus a empír, historizující slohy, secese, moderna a kubismus), z nichž některé se zdály být navzájem neslučitelné. Společně však vytvořily pestrou paletu, která utváří životní prostředí pražského velkoměsta v jeho dnešní rozloze.⁷³

V průběhu 19. a začátku 20. století se vzhled města zcela zásadně proměnil. Do této doby převládaly jednopatrové domy, často ještě stavěné ze dřeva, což usnadňovalo šíření požárů. Ve druhé polovině 19. století se začaly budovat nové nájemní domy, které byly již několikapatrové, aby pojaly více bytových jednotek, v největších městech bylo zároveň dbáno i na jejich vnější podobu, která měla reprezentovat společenské postavení stavebníka.⁷⁴

Pro obyvatelstvo nižší třídy byly stavěny činžovní pavlačové domy situované na předměstích. Bohaté rodiny měšťanů a podnikatelů bydlely v centrální zástavbě (například na Vinohradech) v domech, které byly v přízemí vybaveny obchody. Ti nejbohatší pak bydleli v samostatných vilách.⁷⁵ Od šedesátých let 19. století vznikaly činžovní domy „ne-pavlačové“, kde byly byty přístupné přímo ze schodiště a vybavené již vlastním, byť zpočátku ne zcela úplným, příslušenstvím. V prvním období se stavěly jen uvnitř města a pro zámožné klienty (podnikatelé, šlechtici), ale brzy se do nich začali stěhovat i příslušníci tzv. střední vrstvy (úspěšní řemeslníci, obchodníci). Pavlačové

---

⁷² ŠVÁCHA, R.; HOBZEK, J.; LUKEŠ, Z. *Od moderny k funkcionalismu: Proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století*. Praha: Odeon, 1985.

⁷³ SVOBODA, J.; LUKEŠ, Z. *Praha 1891-1918: kapitoly o architektuře velkoměsta*. Praha: Libri, 1997. s. 7

⁷⁴ HLAVAČKA, M. et al. *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době*. Praha: Historický ústav, 2014. s. 243 - 244

⁷⁵ EFMERTOVÁ, M. *České země v letech 1848-1918*. Praha: Libri, 1998. s. 279 - 282

domy začaly koncem osmdesátých let ustupovat také na pražských předměstích. Je samozřejmé, že čím byl byt komfortněji vybavený, tím vyšší nájemné jeho majitel požadoval. Roli kupodivu hrálo i to, kolik měl oken vedoucích do ulice. Šlo přitom o přímou úměru, neboli čím více bylo takových oken, tím vyšší byla činže.⁷⁶

Součástí Prahy se postupně stávala také zeleň. Na území města byly budovány parky a promenády. Například v první polovině 19. století nechal nejvyšší purkrabí Karel Chotek zřídit na pražských hradbách sady s promenádou a založil Lidovou zahradu (dnes Chotkovy sady). Oázami zeleně zůstávaly ostrovy a v blízkosti Prahy zemědělské usedlosti a letohrádky. Pražané ve svém volném čase navštěvovali i odlehlější místa, například Prokopské údolí, oboru Hvězda a Královskou oboru (dnešní Stromovka).⁷⁷

Hospodářský život města ve druhé polovině a především na konci 19. století se neobešel bez rychlého zakládání bank. Oporou českého podnikání se stala především Živnostenská banka, jejíž budova stála v Praze v ulici Na Příkopě (dnes je zde sídlo České národní banky). Budovaly se také další železniční tratě, nový přístav v Libni a v Holešovicích a vorový přístav pod Vyšehradem. Spolu s množstvím továrních objektů měnily tyto nové stavby Prahu v moderní průmyslovou aglomeraci, kde průmyslové areály na severu, severovýchodě, východě a jihozápadě obklopovaly městské centrum a postupně překrývaly dosavadní venkovský ráz předměstské krajiny. Je zřejmé, že rozmach průmyslu i dopravy krajinu města významně poznamenal. Dochované tovární objekty, inženýrské stavby a jejich pozůstatky z 19. a počátku 20. století tvoří součást paměti krajiny jako průmyslové dědictví, v mnoha případech památkově chráněné.⁷⁸

Značný rozsah stavební činnosti donutil městskou radnici stanovit pravidla pro novou výstavbu. Ke schválení se musely nejprve předkládat plány, které posuzovali odborníci jak z hlediska technického a bezpečnostního, tak i z hlediska finančního, estetického a hygienického. Dohled nad stavební činností byl dlouho nedostačující. Zlepšil se až koncem 19. století spolu s rozsahem výstavby, a tím i s riziky, která s sebou přinášela.

---

⁷⁶ JAROLÍMKOVÁ, S. *Co v průvodcích nebývá aneb Historie Prahy k snadnému zapamatování*. Praha: Motto, 2010. s. 85 – 86

⁷⁷ SEMOTANOVÁ, E.; et al. *Ottův historický atlas - Praha*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2016. s. 384 - 386

⁷⁸ SEMOTANOVÁ, E.; et al. *Ottův historický atlas - Praha*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2016. s. 394

Podle slov architekta Pavla Janáka, který byl skutečným znalcem starých obytných domů a ve 30. letech 20. století prozkoumal stovky stavebních plánů domů z 19. století, panovala ještě v 90. letech ve výstavbě velká libovůle a laický přístup. Přesto i v Praze platily od roku 1815 závazné řády, které neomezovaly, tak jako dříve, stavitele jen ve vztahu k veřejnému prostranství a nevěnovaly se jen bezpečnosti, ale dbaly kupříkladu také na hygienu a osvětlení. Stavební řády byly spolu s růstem města zdokonalovány. Nejvýznamnější zákonná úprava stavebního ruchu v Praze se uskutečnila roku 1893 v souvislosti s vyhlášením takzvaného asanačního zákona. Přes uvedená opatření však stará zástavba technickým a zejména hygienickým požadavkům moderní doby nepřála. Velmi pomalu se Praha se svým původním středověkým půdorysem vyrovnávala se stavbou kanalizace, vodovodu, osvětlení a nárůstem dopravy.⁷⁹

Stavební slohy 19. a počátku 20. století

Pokud bychom se chtěli seznámit s architektonickou podobou historického centra Prahy ze začátku 19. století, může nám jako názorný zdroj informací posloužit Langweilův model Prahy, který je v současné době k vidění ve výstavních prostorách Muzea hlavního města Prahy. Langweilův model Prahy je papírový model historického centra Prahy, který vytvořil v letech 1826 – 1837 zaměstnanec univerzitní knihovny Antonín Langweil. Na ploše zhruba dvaceti metrů čtverečních zachycuje v měřítku 1:480 více než 2000 objektů historického jádra Prahy, které jsou provedeny dokonale realisticky se všemi stavebními a zdobnými detaily fasád. Zobrazuje Staré Město s židovským ghettem, Malou Stranu bez petřínského svahu a Pražský hrad a Hradčany bez Pohořelce a části Nového Světa. Model je zhotoven z papírové lepenky s použitím dřevěných prvků, které tvoří zejména konstrukce domů a komíny. Přibližně polovina staveb z Langweilova modelu Prahy dnes již neexistuje, velká část z nich byla zbořena při asanaci Josefova.⁸⁰

V následujících odstavcích uvádím stručný přehled jednotlivých architektonických stylů 19. a počátku 20. století, co ovlivnilo jejich vývoj, typické znaky a také pro názornost zmiňuji několik budov typických pro daný styl. Pro potřeby mé diplomové práce se více zabývám pouze novorenesancí, secesí a kubismem, kterým výčet zakončím, protože

---

⁷⁹ VOŠAHLÍKOVÁ, P. *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.* Praha: Svoboda, 1996. s. 32

⁸⁰ BEČKOVÁ, K. *Svědectví Langweilova modelu Prahy.* Praha: Schola ludus Pragensia, 1996.

v těchto stylech jsou postaveny budovy navštívené během vlastivědné vycházky, kterým se podrobně věnuji v praktické části. Styly uvádím chronologicky, ale nemůžeme tvrdit, že tam, kde začíná období jednoho, končí období druhého. Naopak, architektonické styly se v průběhu času prolínaly a vzájemně ovlivňovaly.

Vedoucími architektonickými styly první poloviny 19. století byly *klasicismus* a *empír*. Období klasicismu a empíru není stylově jednotné. Ranné období klasicismu je prostoupené barokizujícími prvky. Ty se postupně vytrácí a nastupuje vrcholná fáze klasicismu, jejíž základ tvoří především geometrické prvky.⁸¹ Základními architektonickými znaky klasicismu a empíru jsou sloupy a pilastry inspirované antickými chrámy, dvojíta obdélníková okna, polokruhové nebo rovné portály a symetrické a geometrické fasády.⁸² Hojně se staví činžovní domy, budovy škol a jiných institucí. Typickou klasicistní stavbou v Praze je Černínský palác, empír pak zastupuje například Stavovské divadlo.

Po roce 1850 klasicismus a empír doznívá, nevyhovuje požadavkům a vkusu měšťanů. Je potřeba přijít s něčím jiným. Začínají se prosazovat historizující styly, které se inspiroují významnými obdobími a stavbami minulých epoch. Mezi teoretiky i projektanty tehdy převládal názor, že již bylo vše objeveno a stačí se jen inspirovat historií a citovat z odkazu předků. Na samém začátku této vývojové řady se v 60. letech objevuje takzvané *druhé rokoko*. Typické pro toto období jsou obdélníková okna s čtvrtkruhovým zakulacením, propracované a zdobné štukování průčelí domů a plastické řezby na vratech nebo dveřích.⁸³ Následuje *novogotika*. Ta se opírá se o vrcholnou gotiku 14. století. Fasády domů mají omítku, ve které jsou uměle naznačeny obrysy stavebních kamenů. Kolem horní části obdélníkových oken se zalamují profilované římsy. V pozdějším období přibývá doplňování prefabrikovaných detailů na omítkové fasády domů.⁸⁴ Stavbami, které v Praze představují architekturu novogotiky, jsou především stavby

---

⁸¹ POCHE, E. *Praha národního probuzení: čtvero knih o Praze: architektura, sochařství, malířství, užité umění*. Praha: Panorama, 1980. s. 60

⁸² HEROUT, J. *Století kolem nás: přehled stavebních slohů*. Praha: Paseka, 2002. s. 203

⁸³ LUKEŠ, Z. *Praha na prahu moderny: velký průvodce po architektuře 1850-1900*. Praha: Paseka, 2017. s. 8

⁸⁴ VLČEK, P.; et al. *Umělecké památky Prahy. Staré Město, Josefov*. Praha: Academia, 1996. s. 39

sakrální. Patří sem Bazilika svatého Petra a Pavla na Vyšehradě, Kostel sv. Ludmily na Náměstí Míru a také katedrála svatého Víta po své poslední stavební úpravě v letech 1870 – 1929.

V poslední třetině 19. století byla zdrojem inspirace v architektuře italská renesance, která dala základ vzniku *novorenesanci*. Velký vliv na projektování budov měla myšlenka Gottfrieda Sempera, který prohlásil, že nová forma architektury by měla být výsledkem řady vlivů: účelu stavby, použitého stavebního materiálu ⁸⁵, její konstrukce, ale také prostředí, do kterého bude stavba zasazena a v neposlední řadě by se na budově měla promítnout i individualita jejího tvůrce. ⁸⁶ *Česká novorenesance* je spojena s národním uvědoměním a generací Národního divadla. Vznikla z myšlenek a tvorby architekta Antonína Wiehla. Její hlavní význam byl v tom, že se oprostila od tradičních historizujících stylů a dala architektům prostor pro svobodnou tvorbu, při které se nemuseli za každou cenu držet snahy o monumentálnost budovy. Průčelí domů byla zbavena přebytkového dekoru, římsy a volné plochy fasády byly zdobeny sgrafity nebo ornamentální a figurální malbou. Okna a dveře byla jednoduše rámována, občas zdobena plastickými reliéfy. ⁸⁷ Novorenesance se uplatňovala při stavbě velkých veřejných staveb (divadla, muzea, národní domy, sokolovny, banky, nádraží, školy apod.). Typickými novorenesančními stavbami jsou Národní divadlo, Národní muzeum, Rudolfinum, Gröbova vila, nebo Hlávkovy domy na Novém Městě.

Nejmladší z historizujících slohů je *novobaroko*. Vzniklo na konci 19. století a přetrvalo až do 20. let 20. století. Tento sloh čerpá inspiraci z baroka 18. století. V Praze je ve stylu novobaroka postavena například Kramářova vila nebo Strakova akademie.

Konec 19. a začátek 20. století je ve znamení největšího rozkvětu *secesní* tvorby. Inspirace k nám přišla z Vídně a byla propojena s hnutím uměleckých řemesel. Za počátek secese v českých zemích se považuje konání Všeobecné zemské (Jubilejní)

---

⁸⁵ V této době dochází k velkému technologickému postupu a při konstrukci budov se používá železných konstrukcí, které už nejsou maskovány jako dříve, ale naopak přiznány, jako je tomu například u Průmyslového paláce nebo na Petřínské rozhledně.

⁸⁶ STAŇKOVÁ, J.; ŠTURSA, J.; VODĚRA, S. *Pražská architektura: významné stavby jedenácti století*. Praha: SN, Státní Nakladatelství, 1991. s. 221

⁸⁷ STAŇKOVÁ, J.; ŠTURSA, J.; VODĚRA, S. *Pražská architektura: významné stavby jedenácti století*. Praha: SN, Státní Nakladatelství, 1991. s. 243

výstavy v roce 1891. Název pochází z latinského slova „secessio“, což znamená odtržení či oddělení. Svým názvem chce především vyjádřit odtržení mladších umělců od starší spoutané generace. Novost a mladost slohu naznačuje i cizí pojmenování – ve francouzštině L'Art nouveau.⁸⁸ I secese si prošla určitým vývojem. V období mezi lety 1900 až 1907 hovoříme o takzvané florální secesi. Inspirovala se především v impresionismu a jejími hlavními znaky jsou křivky a linie a především rostlinný ornament a dekorativnost. Při realizaci a zdobení staveb v tomto stylu se hojně využívá železa, skla a keramiky. Budovy mají působit lehkým a beztlízným dojmem.⁸⁹ Florální secese je nejčastěji prezentovaným příkladem secesní architektury. Dekorativnost staveb se často přirovnává k obrazům Alfonse Muchy. Do florálních secesních staveb v Praze můžeme zařadit hlavní budovu Hlavního nádraží od Josefa Fanty, Obecní dům od Antonína Balšánka a Osvalda Polívky a Hotel Evropa na Václavském náměstí. V pozdějším období se ale rostlinný ornament více stylizuje a dochází i k úplné abstrakci a přechodu na čisté geometrické linie. Toto období nazýváme geometrickou secesí a ta se uplatňuje až do 20. let 20. století.⁹⁰ Toto období reprezentuje například palác Koruna v dolní části Václavského náměstí a činžovní domy pod Vyšehradem.

Na styl geometrické secese velmi úzce navazuje *moderna* a nelze ji vždy jednoznačně oddělit. Vnější estetický vzhled modernistických staveb je strohý a zaměřuje se na výtvarné vlastnosti použitých materiálů. Aplikují se základní geometrické prvky, cihlové dezény, obkladačky, kombinace odkrytého a omítnutého zdiva. Důraz je kladen na dokonalou řemeslnou práci, kvalitu materiálu a jeho povrchovou úpravu. Vychází z předpokladu, že čím prostší a jednodušší prvky člení celek, tím více záleží na každém detailu. Jako příklad moderny bychom mohli uvést Kotěrovu rodinnou vilu na Vinohradech z let 1908 – 1909. Ta znamenala naprostý přelom v architektuře díky zamítnutí veškeré ornamentiky a samoučelné výzdoby i sochařských doplňků.⁹¹

---

⁸⁸ WITTLICH, P. *Česká secese*. Praha: Odeon, 1982.

⁸⁹ SVOBODA, J.; LUKEŠ, Z. *Praha 1891-1918: kapitoly o architektuře velkoměsta*. Praha: Libri, 1997. s. 7

⁹⁰ HEROUT, J. *Staletí kolem nás: přehled stavebních slohů*. Praha: Paseka, 2002. s. 258 - 259

⁹¹ KOTĚRA, J.; ŠLAPETA, V. *Jan Kotěra: 1871-1923: zakladatel moderní české architektury*. Praha: Obecní dům, 2001. s. 170 - 173

Světovým unikátem, který se u nás rozvíjel v letech 1910 – 1914 je český architektonický *kubismus*. Původně se jednalo o umělecké avantgardní hnutí, na jehož počátku stáli Pablo Picasso a Georges Braque, kteří objevili nový způsob stavby obrazu, jehož základem byly hrubé geometrické formy, které představovaly předměty a postavy zároveň z různých stran.⁹² V ostatních zemích zůstalo pouze u malířství a sochařství, u nás však kubismus pronikl i do architektury. Typickými prvky kubistické architektury jsou kompozice šikmých ploch, které modelují průčelí domu a vytváří útvary, které se lomí v tupých úhlech. Toto promodelování je použito nejen na fasádě, ale i na šítech, vikýřích a dalších doplňcích stavby (ploty, mříže). Nové jsou také tvary oken a dveří, které se přizpůsobují celkovému vzhledu budovy a často mají tvar pravidelných mnohoúhelníků. Je důležité podotknout, že se kubismus nezaměřoval pouze na architekturu. Architekti, případně další umělci, tvořili do interiérů kubistických budov stejně stylizované vnitřní vybavení, ať už se jednalo o nábytek (pohovka, lustr, noční stolek), nebo předměty denní potřeby (kávový servis).⁹³ Architektonickými skvosty, které můžeme nalézt v Praze, jsou například Dům U Černé Matky Boží, Vila stavitele Bedřicha Kovařovice od Josefa Chochola v Libušině ulici na Vyšehradě, Učitelské domy v Praze od Otakara Novotného. Po obnově samostatného československého státu se někteří tvůrci českého architektonického kubismu pokusili o obnovu své výtvarné abstrakce a použili plastické výrazové prostředky v architektuře národního dekorativismu, který označujeme též za rondokubismus.⁹⁴ Rondokubistické stavby v Praze reprezentuje například palác Adria od architekta Pavla Janáka nebo Legiobanka Josefa Gočára.

Všechny výše zmíněné architektonické styly jsou v Praze hojně zastoupeny a tvoří nedílnou součást celkového vzhledu města. Při pozorování architektonických památek nesmíme zapomínat, že dům tvoří nejen jeho vnější fasáda (jejíž celek doplňují takové prvky jako podoba vstupních dveří a oken, ale i detaily, například kování kliky), která je viditelná z ulice, ale neméně důležitý je také jeho vnitřní vzhled (řešení chodeb a atrií, jejich výzdoba – podlahová krytina, výmalba, zdobné prvky; řešení dveří, zábradlí,

---

⁹² BREGANT, M.; et al. *Kubistická Praha: 1909-1925: průvodce = Cubist Prague: 1909-1925: a guidebook*. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 2004. s. 7

⁹³ ANDĚL, J.; et al. *Český kubismus 1909-1925: malířství, sochařství, architektura, design*. Praha: i3 CZ, 2006. s. 180 - 182

⁹⁴ NOVÝ, O. *Česká architektonická avantgarda*. Praha: Prostor, 2015. s. 159

schodiště a osvětlení a mnohé další). Teprve pokud si uvědomíme všechny tyto podstaty, které budovu tvoří, můžeme plně vnímat její funkci a estetično.

3. PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Vlastivědná vycházka Prahou

Vlastivědnou vycházku pražskou občanskou zástavbou 19. a začátku 20. století jsem koncipovala jako jednodenní dopolední vycházku pro žáky prvního stupně. Budovy jsou vybírány především z hlediska své významnosti a také možnosti prezentovat na nich vývoj a rozmanité potřeby společnosti žijící v Praze na přelomu 19. a 20. století. Dalším kritériem výběru budov byla dobrá dostupnost městskou hromadnou dopravou a rozumná docházková vzdálenost mezi jednotlivými zastaveními, aby bylo možné vlastivědnou vycházku absolvovat za dopoledne, tedy mezi 8. a 13. hodinou, včetně přesunu do centra Prahy a zpět do budovy školy.

Původně bylo mým záměrem seznámit žáky s historií vybraných budov pouze do začátku 20. století, ale při přípravě jsem si uvědomila, jak je důležité uvést osud budov i v průběhu 20. století a završit to srovnáním s dnešní dobou. Jedině tak se dá prezentovat složitý vývoj společnosti od 19. století po století 21.

3.1.1 Úvodní slovo před vlastivědnou vycházkou

Vlastivědné vycházce předchází dvě teoretické hodiny ve třídě. Úvodní hodina je zaměřena na život před a po průmyslové revoluci, kterou vnímám jako zásadní zlom v 19. století, jenž ovlivnil všechny aspekty lidského života. Pomocí krátkého filmu, textu a svých dosavadních znalostí žáci utvoří myšlenkovou mapu o životě před a po průmyslové revoluci. Budou si také moci stanovit otázky, které by je k tématu zajímaly.

Druhá hodina je zaměřena na představení jednotlivých budov, které během vlastivědné vycházky žáci uvidí. V této hodině se zaměříme především na jejich funkci a význam pro společnost přelomu 19. a 20. století. Žáci budou pracovat s informacemi, které vychází z textů pro učitele. Ty uvádím v následující podkapitole. Text pro žáky je upraven tak, aby odpovídal dětskému čtenáři. Následuje soubor otázek a úkolů k jednotlivým budovám, které by žáci na základě nových informací měli být schopni vyplnit. Konec hodiny je věnovaný doplnění myšlenkové mapy o další poznatky.

Po těchto dvou teoretických hodinách, které ale považuji za nezbytné, už následuje samotná vlastivědná vycházka v centru Prahy, během které žáci zjišťují další informace

o budovách, tentokrát se zaměřením na jejich vzhled. Žáci budou v terénu pracovat s pracovními listy.

Poslední část tvoří soubor aktivit na závěrečnou hodinu po vlastivědné vycházce. Na začátku je prostor pro žáky, aby doplnili pracovní listy k jednotlivým budovám s využitím dostupných informačních zdrojů. Poté se bude opět pracovat s myšlenkovou mapou, kterou si žáci vytvořili před vycházkou a která se doplní o nově nabyté informace. Kromě toho také žáci ve skupinkách vytvoří informační plakáty o navštívených budovách. Žáci zodpoví otázky, které si před vlastivědnou vycházkou položili. Při práci budou využívat vyplněné pracovní listy, knihy, encyklopedie, internet a další zdroje informací. Na závěr se pokusí reflektovat a shrnout, co vše se o životě lidí na přelomu 19. a 20. století dozvěděli pomocí metod a technik dramatické výchovy.

3.1.2 Trasa vycházky

Trasa vycházky je situována do historického centra Prahy, měří asi 2 kilometry a měla by se bez problémů stihnout i s přesunem ze školy a zpět do školy během dopoledního vyučování tak, aby nenarušovala běžný chod školního dne.

Během vlastivědné vycházky jsou naplánována celkem **čtyři zastavení**. První zastávka je u **paláce Lažanských** u Národního divadla. Na místo se dá pohodlně dostat několika linkami tramvají (zastávka: Národní divadlo, linky: 2, 9, 18, 22). Pokračovat budeme do poloviny Václavského náměstí k **Wiehlovu domu**, kde je zastávka druhá. Je na učiteli, zda trasu povede přes Národní třídu a ulici 28. října, která skupinu dovede do dolní části Václavského náměstí a odtud ke křížení s Vodičkovou ulicí, anebo zda zvolí variantu přes Jungmannovo náměstí a průchod přes Františkánskou zahradu.⁹⁵ Osobně bych se přikláněla k variantě s Františkánskou zahradou. Je to krásná ukázka využití prostoru k vytvoření odpočinkové zóny v centru města. Dá se zde pohodlně posedět a odpočinout,

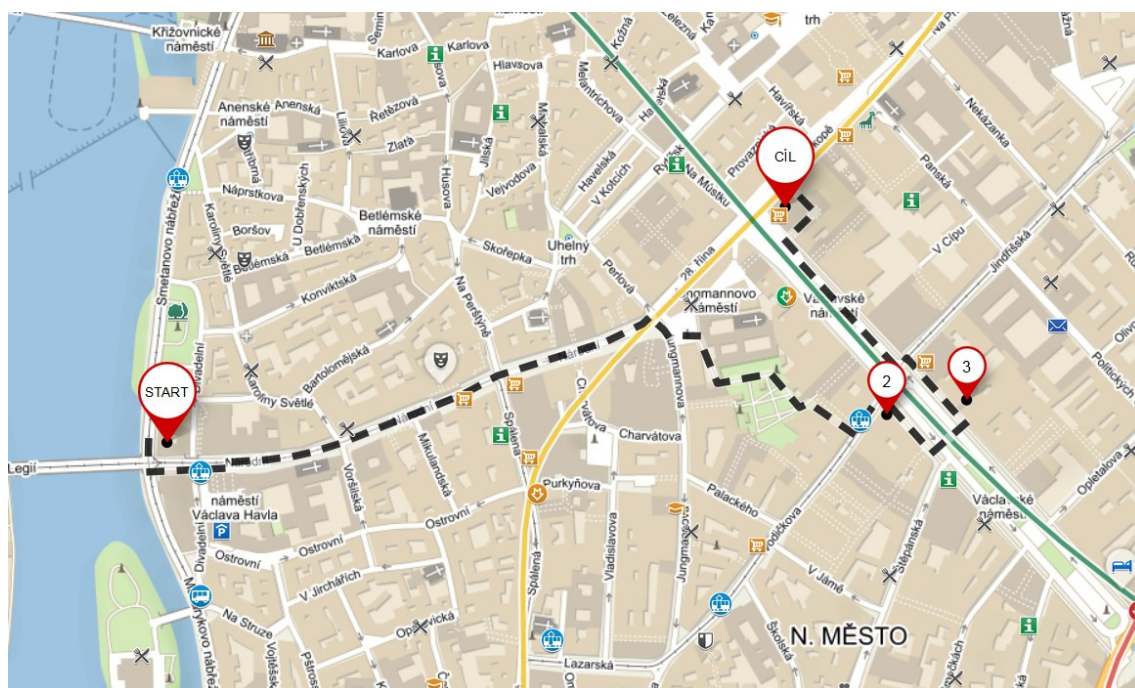
---

⁹⁵ Františkánská zahrada vznikla po roce 1348 v rámci výstavby Nového Města, jako středověká zahrada kláštera karmelitánů. Měla výrazně užitkovou funkci – nacházely se zde ovocné stromy a záhony s ovocem, zeleninou a bylinkami. Od roku 1604 patřila řádu františkánů. Ti zahradu několikrát obnovovali. Za druhé světové války zde němečtí okupanti vyhloubili dvě požární nádrže, čímž výrazně narušili ráz zahrady. Po vyhnání františkánů komunisty byla v roce 1950 zahrada zpřístupněna veřejnosti. V letech 1989 – 1992 prošla generální rekonstrukcí podle návrhu architektů Josefa Kuči a Ivany Tiché. Zahrada je dnes rozdělena na menší privátní část, která byla v rámci restitucí vrácena františkánům, a větší veřejnou část, která je opatřena lavičkami a zelení a slouží jako odpočinková oáza v centru Prahy.

Zdroj: Františkánská zahrada. *Prague.eu*. [online]. [cit. 25-06-2018]. Dostupné z: <https://www.prague.eu/cs/objekt/mista/460/frantiskanska-zahrada>

případně posvačit i v tak početné skupině, jakou tvoří žáci jedné třídy. A myslím, že mnozí žáci o její existenci nebudou vědět. Od Wiehlova domu se přesuneme na třetí zastávku před **hotelem Evropa** taktéž ve střední části Václavského náměstí. Odtud půjdeme do dolní části Václavského náměstí, na křížení s ulicí Na Příkopě, kde se nachází poslední zastávka vycházky – **palác Koruna**.

Dalším důvodem, proč trasa vede právě tudy, je historická posloupnost. Začínáme u nejstaršího domu – novorenesančního paláce Lažanských (1861 – 1863), přesuneme se k další trochu novější novorenesanční budově, k Wiehlovu domu z let 1894 – 1896. Odtud půjdeme k secesnímu hotelu Evropa (1906), který ale byl dříve také novorenesanční budovou, jak žáci zjistí z fotografie z roku 1898 na pracovním listě, a vycházku zakončíme u geometrické secese reprezentované palácem Koruna z let 1911 – 1912.

Obrázek 1: trasa vycházky ⁹⁶

start – Palác Lažanských

bod č. 2 – Wiehlovův dům

bod č. 3 – Hotel Evropa

cíl – Palác Koruna

⁹⁶ Trasa vycházky. *Mapy.cz* [online]. Dostupné z: <https://mapy.cz/s/2Mk6Z>

3.2 Informativní texty o budovách pro učitele

V této části uvádím informativní texty pro učitele. Texty obsahují základní informace o budově: co stálo na pozemku před započítím stavby, kdo je autorem architektonického návrhu a případně stavitelem, kdy byl návrh realizován, v jakém slohu je budova postavena, zda došlo k přestavbám a úpravám, k čemu budova sloužila od svého postavení až do dnešních dní a jak se měnila její funkce. Na konci textu je vždy uvedena mapa pro přesnější orientaci.

Jednotlivé pasáže jsou opatřeny odkazy na konkrétní literaturu případně webové stránky, ze kterých jsem čerpala informace. Z těchto textů jsem vycházela při tvorbě informačních materiálů pro žáky. Ty jsou zkráceny, napsány méně odborným jazykem, aby byly dětskému čtenáři bližší, a propojeny s informacemi o proměnách společnosti. Texty zde uvádím nejen jako zdroj informací pro učitele, ale i jako případný rozšiřující zdroj pro žáky.

3.2.1 Palác Lažanských

Palác Lažanských se žákům představí ve spojitosti s přilehlou budovou Národního divadla a významnými osobnostmi, které navštěvovaly zdejší kavárnu Slavia. Zejména se pak podíváme na osobnost Bedřicha Smetany. Ze společenských aspektů se zaměříme na téma kaváren a jejich funkci na přelomu 19. a 20. století a dnes. Také prozkoumáme otázku pronajímání budov. Na paláci Lažanských bude žákům představen novorenesanční sloh.

Text k budově paláce Lažanských

Na břehu řeky Vltavy, na nároží Smetanova nábřeží a Národní třídy stojí monumentální palác Lažanských (*Smetanovo nábřeží 1012/2, Praha 1*). Palác je chráněn jako kulturní památka České republiky ⁹⁷.

V místech, kde nyní palác Lažanských stojí, se čile stavělo již od 14. století. Pozemek ale neměl příliš vysokou hodnotu a to zejména kvůli velkému nebezpečí každoročních

---

⁹⁷ Palác Lažanských. *Památkový katalog* [online]. Dostupné z: <http://pamatkovykatalog.cz/?element=15842884&sequence=3&mode=fulltext&keywords=pal%C3%A1c+la%C5%BEansk%C3%BDch&order=relevance%3Adesc&action=element&presenter=ElementsResults>

záplav.⁹⁸ V 17. století zde stávala lázeň Malovaná, která sloužila Pražanům k očištění. Roku 1689 koupil parcelu převor řádu Křižovníků s červenou hvězdou a založil zde špitál svaté Anežky pro chudé a nemocné ženy. Špitál zde fungoval až do roku 1784, kdy jej Josef II. v rámci reforem zrušil.⁹⁹ Po sloučení pražských měst v roce 1784¹⁰⁰ se ale hodnota pozemku zvýšila a to především díky plánované výstavbě nového řetězového mostu, který byl vybudován v letech 1839 – 1841.¹⁰¹ S ní proběhla celková úprava nábřeží, urovnání břehů a parcelace pozemků v jeho předmostí.¹⁰² Roku 1860 zakoupil stavební parcelu hrabě Prokop Lažanský z Bukové¹⁰³ za účelem výstavby svého šlechtického sídla. Návrhem pověřil architekta Vojtěcha Ignáce Ullmana. Ten navrhl monumentální novorenesanční palác, jehož stavbu v letech 1861 – 1863 realizoval pražský stavitel František Havel.¹⁰⁴

Jedná se o jednu z posledních realizovaných palácových staveb v Praze. Předlohou byly Ullmanovi francouzské novorenesanční stavby. Už v projektu koncipoval palác jako kombinaci reprezentativního šlechtického sídla, činžovního domu a administrativních prostor k pronájmu. Návrh respektoval koncept nově vznikající Ferdinandovy třídy (nynější Národní třída), která měla mít především reprezentativní charakter a budova tak mohla překročit limit dvou pater, který byl přípustný pro nábřežní zástavbu, o jedno patro. Půdorys paláce tvoří nepravidelný lichoběžník. Na něm je vystavěna čtyřkřídlá třípatrová budova se dvěma dvory.¹⁰⁵ Hlavní průčelí je situováno do nábřeží, nad portálem je kartuš s erbem hrabat Lažanských z Bukové. Na balkoně nad portálem je osazena pamětní deska z růžového mramoru s textem: „*V tomto domě žil a tvořil 1863 – 69 Bedřich Smetana: Prodaná nevěsta – Rolnická – Česká píseň – Dalibor*“. Deska od Františka Kysely byla

---

⁹⁸ POŘÍZKA, L.; VLČEK, P. *Poklady pražských paláců = Treasures of the palaces of Prague = Schätze der Prager Paläste*. Brno: Littera, 2007. s. 200

⁹⁹ RAVIK, S. *Pražské hospody: vyprávění o pražských restauracích, pivnicích, vinárnách, kavárnách, krčmách a knajpách*. Praha: Levné knihy KMa, 2006. s. 326

¹⁰⁰ SMETANOVÁ, E.; et al. *Ottův historický atlas - Praha*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2016. s. 260

¹⁰¹ FISCHER, J.; FISCHER, O. *Pražské mosty*. Praha: Academia, 1985. s. 41

¹⁰² POŘÍZKA, L.; VLČEK, P. *Poklady pražských paláců = Treasures of the palaces of Prague = Schätze der Prager Paläste*. Brno: Littera, 2007. s. 200

¹⁰³ HALADA, J. *Lexikon české šlechty*. Praha: Akropolis, 1992. s. 86-87.

¹⁰⁴ AUGUSTA, P.; EDERER, A. *Praha 1 křížem krázem*. Praha: Milpo media, 2013. s. 161

¹⁰⁵ VLČEK, P.; et al. *Umělecké památky Prahy. Staré Město, Josefov*. Praha: Academia, 1996. s. 523-524

na dům osazena v roce 1924 při stém výročí Smetanova narození.¹⁰⁶ Fasáda si, na rozdíl od značně pozměněných interiérů a úpravy přízemí, uchovala svůj novorenesanční styl.

Jedna část paláce sloužila jako reprezentativní sídlo rodu Lažanských s příslušným zázemím, v další části byl činžovní dům s nájemními byty a v neposlední řadě se zde také nacházely administrativní prostory určené k nájmu. Toho využil i skladatel Bedřich Smetana, který v paláci Lažanských 1. září 1863 založil s přítelem, sbormistrem a skladatelem Ferdinandem Hellerem hudební školu.¹⁰⁷

V roce 1881 získal pražský živnostník Václav Zoufalý povolení k provozování kavárenské živnosti. Pronajal si od hraběte Prokopa Lažanského volné přízemní prostory paláce. Kavárník pověřil městského inženýra Rudolfa Nováka, aby se ujal přestavby přízemí, která byla k provozování kavárny nezbytná. Podle Novákových návrhů zde vznikly dvě propojené kavárenské místnosti s nově proraženým vchodem v ose průčelí.¹⁰⁸ Vznikla zde kavárna se jménem Velká Slávie, která dosáhla neobyčejné proslulosti díky slavným osobnostem, které ji navštěvovaly, zejména hercům protějšiho Národního divadla. Kavárna Velká Slavia, nebo také Nová Slavia byla nástupkyní dřívější kavárny „Stará“ Slavia, která sídlila o patro níž, než současný podnik, a vcházelo se do ní z Divadelní ulice.¹⁰⁹

Největší stavební úpravy Lažanského paláce proběhly ve 30. letech 20. století, kdy došlo k celkové rekonstrukci kavárny. Kromě jiného byla v kavárně osazena velká skleněná okna, aby bylo lépe vidět panorama Hradčan. Mezi další interiérové úpravy patřilo přidání zrcadel, skleněných lustrů a nahrazení původních stolů kavárenskými stoly s mramorovými deskami. Tyto úpravy tehdy provedl Josef Hukal.¹¹⁰

Díky své příhodné poloze u Národního divadla a s překrásným výhledem na řeku byla kavárna oblíbeným dostaveníčkem pražské umělecké smetánky. K osobnostem, které se zde scházely, patřil mimo jiné spisovatel Jaroslav Seifert, herec Jan Werich, již

---

¹⁰⁶ VLČEK, P.; et al. *Umělecké památky Prahy. Staré Město, Josefov*. Praha: Academia, 1996. s. 523-524

¹⁰⁷ HOLZKNECHT, V. *Bedřich Smetana: život a dílo*. 2., Praha: Panton, 1984. s. 147

¹⁰⁸ POŘÍZKA, L.; VLČEK, P. *Poklady pražských paláců = Treasures of the palaces of Prague = Schätze der Prager Paläste*. Brno: Littera, 2007. s. 203

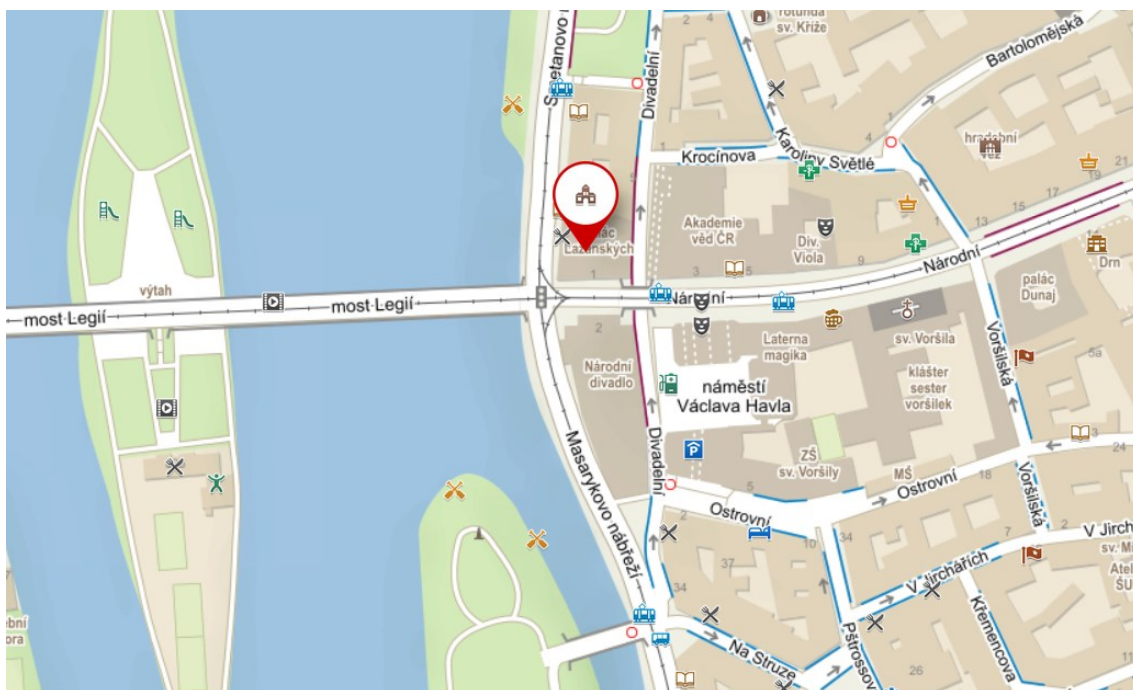
¹⁰⁹ SCHEUFLER, P. *Praha 1848-1914: čtení nad dobovými fotografiemi*. Praha: Panorama, 1986. s. 130

¹¹⁰ RAVIK, S. *Pražské hospody: vyprávění o pražských restauracích, pivnicích, vinárnách, kavárnách, krčmách a knajpách*. Praha: Levné knihy KMa, 2006. s. 327

zmiňovaný skladatel Bedřich Smetana, projektant Národního divadla Josef Zítěk, malíř František Ženíšek, Miloslav Šimek, Jiří Grossmann a mnozí další.¹¹¹

V roce 1982 - 1983 prošla kavárna Slavia v přízemí Lažanského paláce generální rekonstrukcí podle projektu architektů Jana Fišera a Ivo Lose. Po rekonstrukci byla otevřena ve stejný den jako rekonstruované Národní divadlo. V podobě po rekonstrukci ji můžeme navštívit dodnes.¹¹² Zbytek budovy využívá Filmová a televizní fakulta Akademie múzických umění.

Obrázek 2: poloha paláce Lažanských¹¹³

3.2.2 Wiehlův dům

Wiehlův dům bude žákům představen v souvislosti s literaturou, její důležitostí pro společnost na přelomu 19. a 20. století a tím, kde všude můžeme hledat informace ve 21. století. Na novorenesanční fasádě prozkoumáme život kupce v 15. století.

---

¹¹¹ RAVIK, S. *Pražské hospody: vyprávění o pražských restauracích, pivnicích, vinárnách, kavárnách, krčmách a knajpách*. Praha: Levné knihy KMa, 2006. s. 329 - 331

¹¹² Palác Lažanských. *Prague.eu*. [online]. [cit. 11-06-2018]. Dostupné z: <https://www.prague.eu/cs/objekt/mista/1279/palac-lazanskych>

¹¹³ Palác Lažanských. *Mapy.cz*. [online]. Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladni?x=14.4139787&y=50.0816263&z=17&l=0&source=base&id=1915973&q=Smetanovo%20n%C3%A1b%C5%99e%C5%BE%C3%AD%201012%2F2>

Text k Wiehlově domu

Na nároží Václavského náměstí a Vodičkovy ulice se nachází novorenesanční měšťanský Wiehlův dům (*Václavské náměstí 792/34, Praha 1*). Na jeho místě dřív stával dům ze 14. století, jehož součástí byla i věž, což tehdy nebylo v Praze výjimkou. V domě se nacházel pivovar a později velká tržnice s obilím, máslem a pivem. Dům koupil architekt Antonín Wiehl se záměrem postavit si na tomto pozemku dům podle vlastního návrhu.¹¹⁴

Čtyřpatrový dům vystavený v letech 1895 – 1896 byl pojmenován podle svého majitele a zároveň projektanta Antonína Wiehla, který byl představitelem české novorenesance.¹¹⁵ Na fasádách najdeme ornamentální výzdobu podle návrhu architekta Josefa Fanty a malířskou výzdobu podle kرتونů Mikoláše Alše. Motivem výzdoby jsou výjevy ze života obchodníka v 15. století od jeho narození až do smrti.

- První výjev je *křest*, nad farářem křtícím dítě je zobrazena sudička s dítětem a nápisem „Baba přede, Bůh jen nitku vede“.
- Druhý výjev zachycuje *vyučování*. Nad dítětem a učitelem vybaveným glóbusem, knihou, zbraněmi a koněm je student s nápisem „Strom, jak zroste, tak stojí“.
- Na třetím výjevu je zachycena *svatba*. Nad obrazem snoubenců je polonahá dívka s jablkem s nápisem „Máš mne – nedbáš, ztratíš – poznáš“.
- *Obchod* je na čtvrtém výjevu. Zobrazuje obchodníka s účty, pomocníkem a chlapcem s lodičkou. Nad tím je měšťan s nápisem „Nám dobře – nikomu zle“.
- V pátém výjevu je zobrazeno *pasování na rytíře*. Nad králem a klečícím měšťanem v rytířské zbroji je namalován rytíř s heslem „Neobrániš-li, nevyprosíš“.
- Poslední, šestý, výjev zobrazuje *stáří*. Stařec v rodinném kruhu a nad ním Morana s mementem „Proti Mořeně není kořene“.

Inspirací Alšovi byl fakt, že se dům nacházel uprostřed pražského obchodního života.¹¹⁶

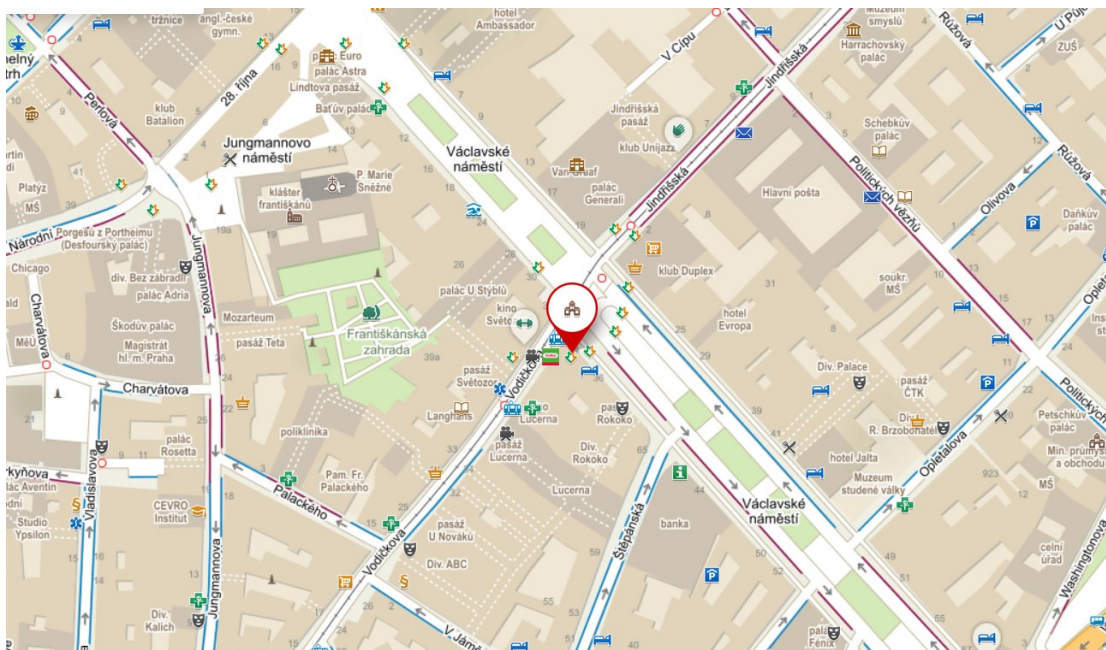
---

¹¹⁴ Wiehlův dům. www.atlasceska.cz [online]. [cit. 13-06-2018]. Dostupné z: <http://www.atlasceska.cz/praha/wiehluv-dum/>

¹¹⁵ LUKEŠ, Z. *Psí vycházky: za moderní architekturou Prahy se Zdeňkem Lukešem. 4., Ze Senovážného na Karlovo náměstí*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. s. 71

¹¹⁶ VYBÍRAL, J. *Česká architektura na prahu moderní doby: devatenáct esejů o devatenáctém století*. Praha: Argo, 2002. s. 150

Antonín Wiehl v tomto domě bydlel od roku 1896, měl zde i svou kancelář, ve které pracoval jako architekt a stavitel a v tomto domě také v roce 1910 zemřel.¹¹⁷ Ve své závěti dům odkázal České akademii věd a umění (sám byl jejím členem) a jejím právním nástupcům (v letech 1953 – 1992 Československá akademie věd a od roku 1992 Akademie věd České republiky). V květnu roku 1945 byl Wiehlův dům poškozen při bombardování Václavského náměstí a opraven byl v 50. letech 20. století. V současné době dům spravuje Středisko společných činností Akademie věd České republiky¹¹⁸, sídlí zde nakladatelství Akademie věd České republiky Academia, které má v přízemí a prvním patře knihkupectví. Roku 1958 byl Wiehlův dům zapsán na seznam kulturních památek České republiky díky již zmiňovaným fasádám s hodnotnou malířskou výzdobou ve stylu české novorenesance.¹¹⁹

Obrázek 3: poloha Wiehlova domu¹²⁰

¹¹⁷ LUKEŠ, Z. *Psí vycházky: za moderní architekturou Prahy se Zdeňkem Lukešem. 4., Ze Senovážného na Karlovo náměstí*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. s. 71

¹¹⁸ Wiehlův dům č.p.792 na parc.č.2064 - Středisko společných činností AV ČR, v.v.i.. [online]. [cit. 18-06-2018]. Dostupné z: http://www.ssc.cas.cz/nemovitosti/sd/novinky/hlavni-stranka/Praha_Wiehluv.html

¹¹⁹ Wiehlův dům. *Památkový katalog* [online]. Dostupné z: <http://pamatkovykatalog.cz/?element=15463087&sequence=1&mode=fulltext&keywords=wiehl%C5%A1Fv+d%C5%AFm&order=relevance%3Adesc&action=element&presenter=ElementsResults>

¹²⁰ Wiehlův dům. *Mapy.cz*. [online]. Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladni?x=14.4255931&y=50.0826021&z=17&l=0&source=base&id=1916023&q=wiehl%C5%AFv%20d%C5%AFm>

3.2.3 Hotel Evropa

Hotel Evropa je představen ve spojitosti s fenoménem cestování, který se rozmohl ve druhé polovině 19. století. Porovnáme jej s dnešní podobou cestování a ubytování. Dále se s žáky dotkneme otázky společenského chování. Budovu hotelu představíme jako secesní, ale zmíníme se i o její novorenesanční předchůdkyni.

Text k hotelu Evropa

Uprostřed Václavského náměstí se nachází hotel Evropa (*Václavské náměstí 826/25, Praha 1*), doklad kvalitní secesní hotelové stavby s bohatou uměleckořemeslnou výzdobou. Celý charakter Václavského náměstí se ale na konci 19. a začátku 20. století značně proměňoval. Místo původních nižších domů zde vyrůstaly velké paláce a honosné budovy a náměstí získávalo vzhled moderního evropského bulváru.¹²¹ Změna postihla i klasicistní Bindrův zájezdní hostinec, který byl zbourán a na jeho místě začal roku 1872 vznikat novorenesanční hotel Evropa projektovaný architektem Josefem Schulzem. Ale už za pár let, v roce 1889, dochází k velkolepé přestavbě a také změně názvu na hotel U Arcivévodů Štěpána.¹²² Ale ani tyto úpravy nestačí k tomu, aby hotelový interiér vyhovoval stále rostoucím požadavkům ubytovaných hostů, a tak je hotel v roce 1903 až 1905 přebudován ve stylu geometrické secese podle návrhů Bedřicha Bendelmayera, který navrhl průčelí budovy, Bohumila Hypšmana a Jana Letzela, kteří se podíleli na návrhu interiérů též v secesním stylu. Letzel navrhnul kromě krásných mříží a zábradlí i vnější kovové prvky. Realizací návrhu byl pověřen stavitel Quido Bělský. Sochařská výzdoba je prací Ladislava Šalouna. Symetrické průčelí hotelu na Václavském náměstí zaujme vysoce kvalitní secesní výzdobou. Bohaté rámování rostlinnými motivy má především vysoký štít ve tvaru půlkruhu. Na jeho vrcholu zlaté sousoší nesoucí svítlnu ve tvaru glóbusu představuje symbol Evropy.¹²³

Roku 1924 zakoupil nemovitost pražský restaurátér Karel Šroubek a přejmenoval jej na Grand hotel Šroubek. Nový majitel se všemožně snažil zvednout úroveň hotelu.

---

¹²¹ AUGUSTA, P.; EDERER, A. *Praha 1 křížem krážem*. Praha: Milpo media, 2013. s. 136

¹²² LUKEŠ, Z. *Praha moderní: velký průvodce po architektuře 1900-1950. Historické centrum*. Praha: Paseka, 2012. s. 78

¹²³ Grandhotel Evropa. *Praha Neznámá: průvodce po pražských čtvrtích* [online]. [cit. 12-06-2018]. Dostupné z: <https://www.prahaneznama.cz/praha-2/nove-mesto/grandhotel-evropa/>

V podmínkách, které panovaly ve 30. letech 20. století, nešlo budovu zrekonstruovat tak, aby měl každý pokoj své sociální zařízení, a tak bylo potřeba snažit se o úpravy jinde. Místo kamen bylo nainstalováno ústřední topení, fungoval zde výtah a dokonce i jakýsi předchůdce dnešní klimatizace.¹²⁴

Pokud mluvíme o hotelu Šroubek jako o luxusním, nemá s dnešními pětihvězdičkovými hotely mnoho společného. Standardem tehdy bylo společné sociální zařízení na chodbě a za vymoženost byla považována teplá tekoucí voda. Praha byla známá jako město, kde se nocuje velmi špatně a tak například cizincům cestujícím z Vídně do Berlína se doporučovalo vydržet až do cíle a v Praze se o ubytování vůbec nepokoušet.¹²⁵

To, že hotel neodpovídal evropské úrovni v ubytování, ještě neznamenal, že se nejedná o jednu z nejhezčích secesních staveb v Praze s velmi propracovanou uměleckou výzdobou interiérů. Heslem hoteliéra Šroubka bylo „My hostu – on nám“. Pan Šroubek vedl svůj podnik opravdu moderně a využíval poznatků, které nasbíral při svých zahraničních cestách. Zřídil například doplňkový prodej porcelánu, skla a šperků, navrhl hotelové logo a hotelovou vlajku. Velkou péči věnoval také osobnímu školení personálu v jednání se zákazníky včetně nácviku zdravení a úsměvu. Velký důraz kladl hoteliér Šroubek také na kvalitní suroviny, ze kterých se vařilo ve vyhlášené hotelové kuchyni. V roce 1935 dokonce vydává Kuchařku paní Šroubkové. V hotelu se kromě věhlasné restaurace s proskleným stropem nacházela také vyhlášená kavárna.¹²⁶

Hotel Šroubek se stává za první republiky skutečným fenoménem. Jeho věhlas je takový, že se o něm vypráví vtipy a vzniká i rčení: *“Dlíti v Praze a nenavštívit Grand Hotel Šroubek znamená – nebyti v Praze vůbec!”*¹²⁷ Svou návštěvou jej poctily i mnohé slavné osobnosti. Franz Kafka tu měl roku 1912 své jediné autorské čtení v Praze, Vlasta Burian

---

¹²⁴ Grandhotel Evropa. *Praha Neznámá: průvodce po pražských čtvrtích* [online]. [cit. 12-06-2018]. Dostupné z: <https://www.prahaneznamazna.cz/praha-2/nove-mesto/grandhotel-evropa/>

¹²⁵ Grandhotel Evropa. *Praha Neznámá: průvodce po pražských čtvrtích* [online]. [cit. 12-06-2018]. Dostupné z: <https://www.prahaneznamazna.cz/praha-2/nove-mesto/grandhotel-evropa/>

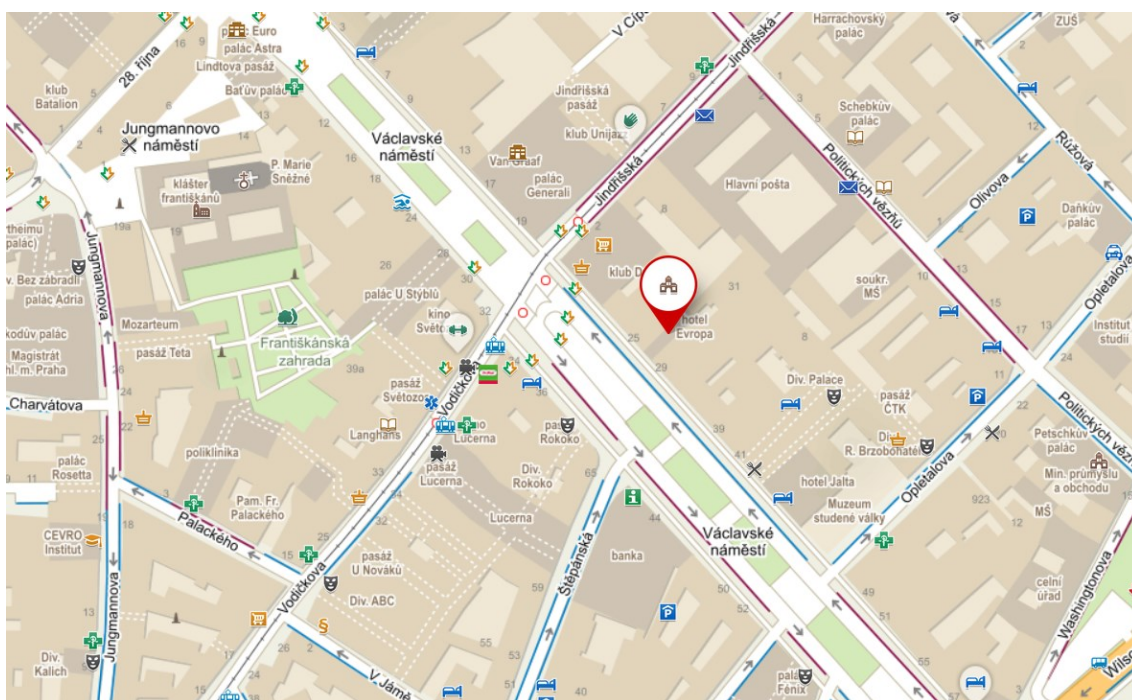
¹²⁶ Grandhotel Evropa. *Praha Neznámá: průvodce po pražských čtvrtích* [online]. [cit. 12-06-2018]. Dostupné z: <https://www.prahaneznamazna.cz/praha-2/nove-mesto/grandhotel-evropa/>

¹²⁷ Grandhotel Evropa. *Praha Neznámá: průvodce po pražských čtvrtích* [online]. [cit. 12-06-2018]. Dostupné z: <https://www.prahaneznamazna.cz/praha-2/nove-mesto/grandhotel-evropa/>

se přátelil s hotelovým šéfkuchařem.¹²⁸ Před válkou tu sídlil britský obchodník Nicholas Winton, který odtud řídil záchranu židovských dětí před nacismem.¹²⁹

Někdejší sláva hotelu Šroubek ale začala blednout. V roce 1951 byl hotel znárodněn a ze štítu zmizelo jméno původního majitele. Nový název byl Grandhotel Evropa. Do hotelu se však vůbec neinvestovalo a začal pomalu chátrat. Na stav ubytování si v 80. letech stěžovali turisté ze západní Evropy. Po roce 1989 byl hotel restituován a v současné době prochází nákladnou rekonstrukcí. Otevřen by měl být v roce 2020.¹³⁰ Hotel Evropa je zařazen na seznam kulturních památek České republiky.¹³¹

Obrázek 4: poloha hotelu Evropa¹³²

¹²⁸ AUGUSTA, P.; EDERER, A. *Praha 1 křížem kráčem*. Praha: Milpo media, 2013. s. 137

¹²⁹ ČD Winton Train - Biography. *Wayback Machine* [online]. [cit. 12-06-2018]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20090909102131/http://wintontrain.eu/en/site/nicholas-winton/nw-zivotopis.htm>

¹³⁰ Grandhotel Evropa. *Praha Neznámá: průvodce po pražských čtvrtích* [online]. [cit. 12-06-2018]. Dostupné z: <https://www.prahaneznama.cz/praha-2/nove-mesto/grandhotel-evropa/>

¹³¹ Hotel Evropa. *Památkový katalog* [online]. Dostupné z: <http://pamatkovykatalog.cz/?element=15333890&sequence=1&mode=fulltext&keywords=hotel+evropa&order=relevance%3Adesc&action=element&presenter=ElementsResults>

¹³² Hotel Evropa. *Mapy.cz* [online]. Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladni?x=14.4273922&y=50.0821505&z=17&l=0&source=base&id=2111695&q=hote%20evropa>

3.2.4 Palác Koruna

Palác Koruna žákům přiblíží otázku stravování nejen na přelomu 19. a 20. století, ale i v dalších letech 20. století. Porovnáme jej s dnešními trendy. Díky multifunkčnosti paláce se podíváme také na oblíbený biograf a parní lázně. Najdeme něco takového i v dnešní době? Při pohledu na palác Koruna zvenku se zaměříme nejen na podobu paláce, ale i proměnu jeho okolí.

Text k paláci Koruna

Na nároží Václavského náměstí a ulici Na Příkopě se nachází rozlehlý palác Koruna (*Václavské náměstí 846/1, Praha 1*). Na jeho místě dřív stávaly tři měšťanské domy z doby založení Nového Města, tedy ze 14. století.¹³³ Domy se nazývaly U Špinků, U Řemenářů a U Subitánů. Nejznámější byl dům U Špinků. V domě se původně vařilo pivo a ve dvoře byly stáje. Na začátku 20. století byla v prvním patře Vídeňská kavárna. Byl zde také první kulečnický stůl v Praze. V přízemí se od roku 1899 nacházel obchod s kovovým nábytkem Hynka Gottwalda.¹³⁴ Všechny tři domy byly ale v roce 1912 zbořeny, aby udělaly místo novému polyfunkčnímu paláci Koruna.

Stavbě paláce předcházela architektonická soutěž. Investorem byla firma První česká všeobecná akciová společnost pro pojišťování na život, která zakoupila všechny pozemky pro stavbu. Soutěže se účastnil také slavný český projektant Jan Kotěra, který svůj návrh předložil v roce 1911. Porota nakonec vybrala pozdně secesní návrh Antonína Pfeiffera.¹³⁵ Realizovaný dům představuje typickou ukázkou pražských multifunkčních paláců z období před první světovou válkou.

Palác Koruna tvoří železobetonová skeletová konstrukce, má několik traktů, třípatrové podzemí a šest pater s podkrovím nad zemí. Je navržen ve stylu pozdní geometrické secese. Sochařskou výzdobu tvoří díla Vojtěcha Suchardy, který také vytvořil symbol

---

¹³³ LUKEŠ, Z. Architektura: Palác Koruna v Praze. *Neviditelný pes* [online].[cit. 13-6-2018]. Dostupné z: http://neviditelnypes.lidovky.cz/architektura-palac-koruna-v-praze-dlh-/p_architekt.aspx?c=A110131_213703_p_architekt_wag

¹³⁴ Palác Koruna - historie. *Palác Koruna* [online].[cit. 13-06-2018]. Dostupné z: <https://koruna-palace.cz/historie-main>

¹³⁵ LUKEŠ, Z. *Praha moderní: velký průvodce po architektuře 1900-1950. Historické centrum*. Praha: Paseka, 2012. s. 96

světelné koruny na vrcholu nárožní věže.¹³⁶ Jedním z efektních prvků byla mohutná kupole, která osvětlovala pasáž, tvořená 3 800 krystaly z broušeného skla. Ty byly během rekonstrukce na konci 20. století nahrazeny prvky z litého skla.¹³⁷

Budova je skutečně multifunkční a to především díky městské vyhlášce, která trvala na všestranném využití nově vznikajících domů v centru.¹³⁸ Součástí paláce byly tak od roku 1924 parní lázně, do kterých měli vstup ve vyhrazených dnech jen pánové a v jiné dny zase dámy. Jejich provoz byl ukončen roku 1975. Nad lázněmi byl luxusní salon krásy. V roce 1930 bylo v suterénu otevřeno kino Koruna, jehož kubistický interiér navrhl Ladislav Machoň ve spolupráci s Františkem Kyselou. Po první světové válce se kino přejmenovalo na Čas – Koruna a jeho provoz skončil v padesátých letech 20. století a stalo se z něj skladiště. V přízemí se nacházely obchody s výkladními skříněmi do ulice. V prvním patře mohli lidé navštívit kavárnu a restauraci. V horních patrech pak byly byty a ateliéry.¹³⁹

Významnou událostí bylo v roce 1931 otevření Automatu Koruna, taktéž od projektanta Ladislava Machoně. Interiér byl navržený ve funkcionalistickém stylu, zařízení bylo z chromové oceli a stěny obloženy béžovými skleněnými deskami. Přítomnost automatu hlásala neonová reklama Ladislava Sutnara. Automat se samoobslužným provozem byl tenkrát v Evropě novinkou, rychlé občerstvení bylo teprve v začátcích. Machoňův návrh se stal velmi populární, a tak byl architekt vyzván, aby navrhl takový i na londýnské Oxford Street.¹⁴⁰ Automat prošel rekonstrukcí a v 80. a 90. letech byl značně populární. Denně bylo nutné obsloužit tisíce lidí a prodalo se na 5 000 chlebíčků ve třinácti druzích, 400 kg lahůdkových salátů v pěti druzích, 4 000 kusů zákusků a 7 000 kusů pekárenských

---

¹³⁶ LUKEŠ, Z. *Praha moderní: velký průvodce po architektuře 1900-1950. Historické centrum*. Praha: Paseka, 2012. s. 96

¹³⁷ LUKEŠ, Z. Architektura: Palác Koruna v Praze. *Neviditelný pes* [online].[cit. 13-6-2018]. Dostupné z: http://neviditelnypes.lidovky.cz/architektura-palac-koruna-v-praze-dlh-/p_architekt.aspx?c=A110131_213703_p_architekt_wag

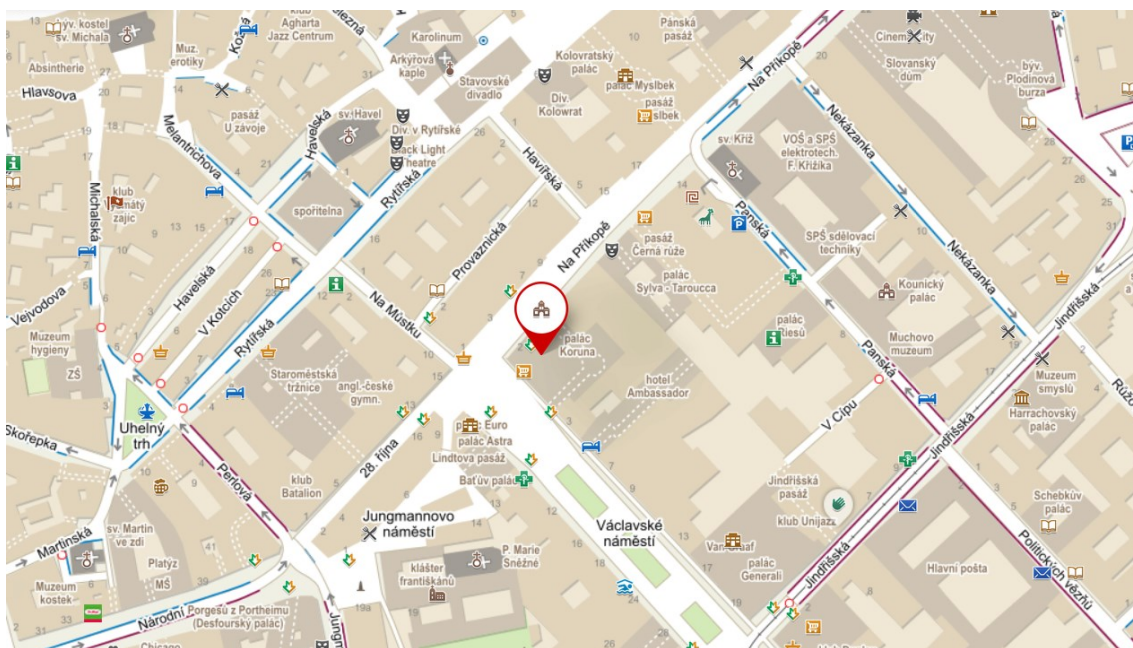
¹³⁸ LUKEŠ, Z. Architektura: Palác Koruna v Praze. *Neviditelný pes* [online].[cit. 13-6-2018]. Dostupné z: http://neviditelnypes.lidovky.cz/architektura-palac-koruna-v-praze-dlh-/p_architekt.aspx?c=A110131_213703_p_architekt_wag

¹³⁹ Palác Koruna - historie. *Palác Koruna* [online].[cit. 13-06-2018]. Dostupné z: <https://koruna-palace.cz/historie-main>

¹⁴⁰ LUKEŠ, Z. Architektura: Palác Koruna v Praze. *Neviditelný pes* [online].[cit. 13-6-2018]. Dostupné z: http://neviditelnypes.lidovky.cz/architektura-palac-koruna-v-praze-dlh-/p_architekt.aspx?c=A110131_213703_p_architekt_wag

výrobků. K dispozici bylo 23 druhů hlavních jídel, teplé i studené uzeniny a grilovaná kuřata. Automat vydržel na svém místě až do 90. let 20. století.¹⁴¹ Palác Koruna je zapsán na seznam kulturních památek České republiky.¹⁴² Dnes se v paláci nachází řada obchodů, kaváren a restaurací, v patrech jsou byty, kanceláře a ateliéry.

Obrázek 5: poloha paláce Koruna¹⁴³

¹⁴¹ Palác Koruna - historie. *Palác Koruna* [online]. [cit. 13-06-2018]. Dostupné z: <https://koruna-palace.cz/historie-main>

¹⁴² Palác Koruna. *Památkový katalog* [online]. Dostupné z: <http://pamatkovykatalog.cz/?element=15462713&sequence=10&mode=fulltext&keywords=koruna&order=relevance%3Adesc&action=element&presenter=ElementsResults>

¹⁴³ Palác Koruna. *Mapy.cz*. [online]. Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladni?x=14.4242082&y=50.0843288&z=17&l=0&source=base&id=1915780&q=pal%C3%A1c%20koruna>

3.3 Aktivita před vlastivědnou vycházkou

Následující dvě lekce jsou koncipovány jako soubor aktivit před vlastivědnou vycházkou. V první lekci se žáci seznámí s pojmem průmyslová revoluce a tím, jak ovlivnila život běžným lidem. Na začátku hodiny žáci vytvoří myšlenkovou mapu na téma životu před a po průmyslové revoluci na základě svých dosavadních znalostí. Poté budou pracovat s učebním textem a výukovým videem. Na konci lekce doplní myšlenkovou mapu o nové poznatky.

Druhá lekce se již zaměřuje na budovy, které žáci během vlastivědné vycházky uvidí. Seznámí se s jejich stručnou historií a zaměří se především na jejich funkci. Ke každé budově jsou připraveny pracovní listy, které ji tematicky představí.

3.3.1 Lekce: Život před a po průmyslové revoluci

Hra: domy, obyvatelé, bouře

Jedná se o aktivizační hru, podobnou hře „kompot“ nebo „škatulata“. Vždy dva žáci tvoří „dům“ tak, že se společně chytou rukama nad hlavou, třetí žák si sedne pod takto vytvořenou stříšku a je „obyvatel“. Učitel dává pokyny a na jeho povel, když řekne „obyvatel“, tak žáci představující obyvatele se musí přemístit pod jiný dům. Pokud učitel řekne „domy“, musí žáci představující domy změnit svá stanoviště. Pokud učitel zavelí „bouře“, vymění se všichni.

Video: Díl 81. Věk páry — Dějiny českého národa

<http://dejiny.ceskatelevize.cz/211543116230081/>

Myšlenková mapa I: Život před průmyslovou revolucí a po ní

Učitel dá před žáky velký arch papíru rozdělený na dvě poloviny. V jedné bude nápis „život lidí před průmyslovou revolucí“, ve druhé bude „život lidí po průmyslové revoluci“.

Žáci mají, na základě svých předchozích znalostí a právě shlédnutého videa, za úkol heslovitě napsat, co si myslí o tom, jaký byl život lidí před a po průmyslové revoluci.

Text: Průmyslová revoluce

Rozvoj vědy a technické vynálezy způsobily v průběhu 19. století mnoho změn v životě celé společnosti. Byly tak bouřlivé, že mluvíme o průmyslové revoluci.

Nejvýznamnějším vynálezem byl parní stroj. Parní stroje se využívaly nejdříve v dolech a hutích, později i k tažení vozů a k pohonu lodí. Ve výrobě se hromadně zaváděly stroje. Zvýšená potřeba strojů vedla ke vzniku zcela nového průmyslového oboru – strojírenství. K našim nejznámějším strojírenským podnikům patří Škodovy závody. Byly zakládány pivovary a cukrovary.

K rozvoji průmyslu bylo nutné zdokonalit dopravní síť. V první polovině 19. století se u nás začaly budovat železnice. Železniční tratě vedly tak, aby umožňovaly zásobování významných průmyslových středisek uhlím i surovinami. Města, která ležela při železničních tratích, rychle rostla.

Také v zemědělství nastaly změny. Zdokonaloval se způsob obdělávání půdy, přibývalo nářadí a strojů, které ulehčovaly práci, zvýšily se výnosy z polí. Počet obyvatel venkova se ale stále zvyšoval. Rodilo se hodně dětí – velké rodiny až s deseti dětmi nebyly výjimkou.

Mnoho lidí se proto odstěhovalo z venkova do měst. S novými továrnami rostly i příležitosti k obživě. Pro přistěhovalce se stavěly nové nájemní (čínžovní) domy s jednoduchými levnými byty. Města se rozrůstala. Teprve na konci 19. století se v průmyslu uplatnila elektřina. Rozvoj českého elektrotechnického průmyslu je spjat se jménem Františka Křižíka.

České země tvořily počátkem 20. století nejprůmyslovější část habsburské říše a patřily k nejvyspělejšími oblastem Evropy. Žili zde zruční dělníci, ale také vzdělaní a vynálezaví podnikatelé. Někteří z nich se dokázali prosadit nejen doma, ale i v cizině.

Kulturní a společenský život lidí ve druhé polovině 19. století se značně změnil. Nové technické vynálezy a vědecké objevy začaly pronikat i do nejvzdálenějších vesniček, do každé domácnosti. Technika lidem ulehčovala práci, která již nebyla tak náročná, a lidé měli více volného času. Pořádaly se mnohé společenské a kulturní akce nejen ve městech, ale i na venkově. Lidé se scházeli na besedách, kde česky recitovali a zpívali české písně. Vznikaly všelijaké zájmové spolky (divadelní, Sokol, turistické, vzdělávací), lidé trávili svůj volný čas venku, v nově vznikajících parcích, návštěvou divadel, koncertů, kaváren, sportem, cestováním a podobně. Můžeme říci, že koncem 19. století došlo k velkému rozmachu společenského života i u pracujících lidí.

(Text byl převzat a upraven z učebnice vlastivědy pro 5. ročník) ¹⁴⁴

Práce s textem:

Žáci dostanou každý (nebo alespoň do skupiny) papír s textem o průmyslové revoluci. Po jednotlivých odstavcích učitel s žáky text přečte a žáci se jednou nebo dvěma větami pokusí shrnout, o čem se v daném odstavci píše. ¹⁴⁵ Na závěr položí učitel následující otázky:

- Proč se lidé stěhovali do měst?
- Kde ve městech lidé bydleli?
- V jakých spolcích se lidé sdružovali?
- Jak trávili lidé svůj volný čas?

Žáci hledají odpověď na otázky buď samostatně, nebo ve skupinách, podle toho, jaká forma práce jim vyhovuje a na jakou jsou zvyklí. Odpovědi na položené otázky jsou základem pro následující práci s myšlenkovou mapou.

Myšlenková mapa II: Život před průmyslovou revolucí a po ní

Na základě přečteného textu žáci doplní, změní nebo vyškrtnou informace v myšlenkové mapě.

Metodický komentář pro učitele:

Na základě zjištěných informací z textu a myšlenkové mapy možná vyvstanou k tématu života lidí po průmyslové revoluci nějaké otázky. Ty s žáky napíšeme na nový arch papíru a po vlastivědné vycházce se k nim vrátíme.

---

¹⁴⁴ Text byl převzat a upraven z učebnice vlastivědy pro 5. ročník. Čechurová, M.; Chalupa, P.; Ježková, A. *Vlastivěda 5 pro 5. ročník základní školy: člověk a jeho svět*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2010. s. 58-61

¹⁴⁵ Například první odstavec popisuje zavedení strojů do výroby, ve druhém se popisuje rozvoj železnice, ve třetím rozvoj zemědělství a zároveň nárůst počtu obyvatel a tak dále.

3.3.2 Lekce: Budovy a jejich funkce

Během této hodiny budou žákům postupně představeny všechny čtyři budovy, které navštíví při vlastivědné vycházce. Při práci budou využívat především pracovní listy, které obsahují text o funkci budovy a soubor otázek a úkolů týkajících se tématu.

Úvod hodiny

Na začátku hodiny proběhne krátké zrekapitulování toho, co jsme se dozvěděli minulou lekcí, co si žáci pamatují o průmyslové revoluci a jak změnila život lidem ve druhé polovině 19. století. Žáci s učitelem sedí v kroužku, myšlenková mapa z minulé hodiny je uprostřed, každý z žáků řekne jednu informaci, kterou si z minulé hodiny zapamatoval. Informace by se neměly opakovat.

Učitel dále uvede, že tato hodina bude zaměřená již na konkrétní budovy, které žáci při vlastivědné vycházce navštíví. Každý žák dostane pracovní list s textem a souborem otázek a úkolů. Žáci mohou pracovat samostatně, ve dvojicích či trojicích. Některé úkoly, například zdramatizování scénky z kavárny, jsou pak úkolem pro celou třídu.

Ukázka pracovního listu:

Palác Lažanských

Palác sloužil rodině Lažanských jako sídlo, v jeho dalších částech byl činžovní dům s nájemními byty a další prostory k pronájmu. V jedné části byla hudební škola, přizemí si pak od roku 1881 pronajal od hraběte podnikatel Václav Zoufalý, který zde vybudoval kavárnu Slavia. Peníze z nájmu bytů a ostatních prostor šly do pokladnice rodiny Lažanských.

Díky průmyslové revoluci, při které došlo ke značnému usnadnění výroby a tím pádem i usnadnění práce mnoha zaměstnanců továren a dalších podniků, které byly ve městech, měli lidé více volného času. Jednou z možností trávení volného času byla také návštěva kaváren a hospod. Lidé tam chodili nejen za dobrým jídlem a pitím, ale především na setkání a diskuze s přáteli a zajímavými osobnostmi. V kavárně Slavia takových osobností bylo mnoho, protože stojí hned přes ulici Národního divadla, takže se sem chodili občerstvit mnozí umělci a herci.

Otázky a úkoly:

Slušné chování

Vyberte ze své skupiny několik dobrovolníků (nejlépe 3), kteří sehrají krátkou scénku. Skupinka zahraje scénku, jak si myslí, že na přelomu 19. a 20. století probíhala návštěva kavárny.

Klíčová slova: slušné chování, spisovné vyjadřování, čtení novin

Osoby: dáma, pán, číšník

Ostatní, kteří nehrají, mají za úkol pozorovat a přemýšlet, zda bylo chování lidí na přelomu 19. a 20. století jiné než dnes. Případně co dalšího se v kavárnách mohlo změnit. Následuje diskuze.

Kavárna

Nakresli nebo napiš, co všechno si můžeš objednat v kavárně:

Ukázka pracovního listu:

Wiehlův dům

Čtyřpatrový dům byl pojmenován podle svého majitele a zároveň projektanta Antonína Wiehla. Ten v domě bydlel od roku 1896, měl zde i svou kancelář, ve které pracoval jako architekt a stavitel a v tomto domě také v roce 1910 zemřel. V závěti svůj dům Antonín Wiehl odkázal České akademii věd a umění, která byla předchůdcem dnešní Akademie věd České republiky. Té patří dům dodnes. V přízemí a prvním patře sídlí nakladatelství Akademie věd České republiky Academia, které zde má i knihkupectví, jež se specializuje zejména na odbornou vědeckou literaturu, vydává také encyklopedie, slovníky a učebnice.

Otázky a úkoly:

Knihkupectví

Ve Wiehlově domě dnes sídlí knihkupectví Academia, které se zaměřuje hlavně na vědeckou literaturu. Jaké informace bys v takových knihách hledal/hledala?

Dříve byly knihy hlavním zdrojem informací. Dnes jsou stále důležitým zdrojem informací, ale pokud chceme něco zjistit, můžeme se podívat i jinde. Věděl/věděla bys kde hledat?

Znáš nějaká další knihkupectví?

Jaké jsou tvé oblíbené knihy?

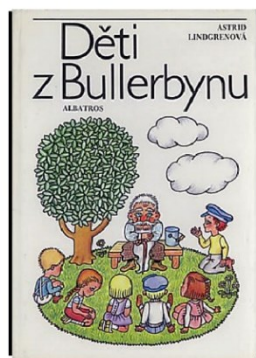

Podívej se na následující obálky dětských knih. Pokus se je seřadit od knihy nejstarší po knihu, která byla vydána nedávno. Čím ses při rozhodování řídil/řídila?

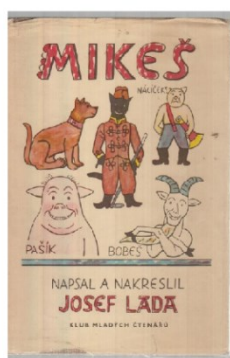

A

B

C

D

Obrázek 6: obálky knih pro děti ¹⁴⁶

¹⁴⁶ Zdroj obálek knih:

Děti z Bullerbynu. *Databáze knih* [online]. [cit. 18-06-2018]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/deti-z-bullerbynu-deti-z-bullerbynu-11902>

Mikeš. *Databáze knih* [online]. [cit. 18-06-2018]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/dalsi-vydani/mikes-134078>

Ukázka pracovního listu:

Hotel Evropa

S průmyslovou revolucí je spojen také rozvoj dopravy, nejprve té železniční, později automobilové. Díky jednodušší dopravě se začalo i více cestovat, ať už za obchodem nebo za zábavou. Cestování s sebou neslo i otázku, kde se ubytovat. Ve druhé polovině 19. století hojně začaly růst hotely pro bohatší a penziony a zájezdní hostince pro chudší vrstvy obyvatel. Jedním z prvních hotelů v Praze té doby byl hotel Evropa, který se neustále modernizoval. Roku 1924 koupil hotel pražský restaurátér Karel Šroubek a přejmenoval jej na Grand hotel Šroubek. Díky krásné výzdobě, noblesnímu prostředí, vyhlášené kuchyni a prvotřídnímu personálu se stává známým po celém Československu.

Pan Šroubek byl velmi zcestovalý a vedl svůj podnik velmi moderně i podle svých zkušeností ze zahraničních cest. V hotelu také prodával porcelán, sklo a šperky. Své učně osobně vyučoval jednání se zákazníky včetně nácviku zdravení a úsměvu. Dal si také hodně záležet na kvalitě surovin ve své kuchyni.

I když mluvíme o luxusním hotelu, nedosahoval v žádném případě takových standardů, na jaké jsme zvyklí dnes. Tehdy byla za vymoženost považována teplá tekoucí voda a společná koupelna a WC byly na chodbě.

Otázky a úkoly:

Cestování

Proč v 19. století vznikaly hotely a penziony?

Julie mezi slovy. *Databáze knih* [online]. [cit. 18-06-2018]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/julie-mezi-slovy-166900>

Babička. *Databáze knih* [online]. [cit. 18-06-2018]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/dalsi-vydani/babicka-371185>

Za jakým účelem lidé tehdy cestovali?

Proč byl hotel tak oblíbený?

Za jakým účelem lidé cestují dnes?

Napiš o svých cestovatelských zkušenostech.

Společenské chování

Předved'te ve skupině krátkou scénku, která bude zobrazovat situaci, kdy pan hoteliér Šroubek vyučoval své zaměstnance správnému jednání se zákazníky včetně nácviku zdravení a úsměvu.

Ukázka pracovního listu:

Palác Koruna

Díky městské vyhlášce, která stanovila, že nově vznikající domy v centru města mají plnit více funkcí, byly v paláci vyprojektované v přízemí obchody, v prvním patře kavárna a restaurace a ve vyšších patrech byty a ateliéry.

Roku 1924 byly v paláci Koruna otevřeny parní lázně. Tak se dříve říkalo sauně. Součástí parních lázní byl malý bazén. Nad lázněmi byl salon krásy. Dnes bychom ho nazvali kosmetickým salonem. Do parních lázní měli vstup ve vyhrazených dnech jen pánové a v jiné dny zase dámy. Lázně zde fungovaly až do roku 1975.

V roce 1930 byl v suterénu paláce otevřen biograf Koruna (biograf se dříve říkalo kinu), který byl ozvučený, což byla na tu dobu technická vymoženost. Vešlo se do něj 470 lidí. A hned rok poté byl v přízemí otevřen Automat Koruna. Jednalo se o první samoobslužný jídelní automat a byl předchůdcem dnešního rychlého občerstvení. Jídlo i pití zde bylo levné a návštěva automatu byla velmi populární. V 80. letech 20. století automat denně obsloužil několik tisíc lidí, zaměstnával 240 zaměstnanců. Mohli jste si tu koupit 13 druhů obložených chlebičeků, 5 druhů lahůdkových salátů, zákusky, pečivo, 23 druhů hlavních jídel a samozřejmě různé nápoje. V automatu jste se mohli najíst až do 90. let 20. století.

Obrázek 7: jídelní automat Koruna ¹⁴⁷

Obrázek 8: jídelna v automatu Koruna po rekonstrukci ¹⁴⁸

¹⁴⁷ Palác Koruna - Historie Paláce Koruna. *Palác Koruna - Hlavní stránka* [online]. [cit. 18-06-2018]. Dostupné z: <https://koruna-palace.cz/historie-main>

¹⁴⁸ Palác Koruna - Historie Paláce Koruna. *Palác Koruna - Hlavní stránka* [online]. [cit. 18-06-2018]. Dostupné z: <https://koruna-palace.cz/historie-main>

Otázky a úkoly:

Stravování

Kde se lidé stravovali před tím, než byl postaven Automat Koruna?

Jaký je rozdíl mezi restaurací a rychlým občerstvením?

Čím se proces občerstvování zrychluje?

Jaká rychlá občerstvení znáš?

Parní lázně

V paláci Koruna se dříve nacházely parní lázně. Víš, jak takové lázně vypadaly a co s v nich dělalo?

Máme i dnes nějaké parní lázně?

Byl/byla jsi někdy v sauně?

Kino

Úplně první filmy byly němé, bez zvuku, až po roce 1920 se začaly točit filmy se zvukem. Viděl/viděla jsi nějaký starý film?

Proč lidé chodí do kina?

Jaké filmy máš rád/ráda?

Závěr hodiny:

Myšlenková mapa III: Život před průmyslovou revolucí a po ní

Na závěr hodiny věnované funkci budov žáci doplní, změní nebo vyškrtnou informace v myšlenkové mapě.

3.4 Vlastivědná vycházka

Zde uvádím ukázky pracovních listů, které žáci dostanou s sebou na vlastivědnou vycházku. V první části je vždy text s nejdůležitějšími informacemi o budově z hlediska jejího vzhledu. Následují otázky a úkoly ke stavbě. Jsou rozděleny na dva typy. Jeden typ úkolů je takový, který se plní v terénu u budovy. Je označen poznámkou: *zjisti při vycházce*. Druhý typ otázek se týká více funkce budovy a je možné doplnit odpovědi po návratu do školy. Je označen poznámkou: *můžeš doplnit po návratu do školy*. Nicméně považuji za důležité oba typy otázek a úkolů uvádět na jednom pracovním listě, jednak pro větší přehlednost a také proto, aby žák měl možnost okamžitě si zapsat poznámku, která jej v terénu k tématu napadne. Je možné, že by si to po příchodu do školy již nevybavil.

Ukázka pracovního listu:

Palác Lažanských

Architekt: Vojtěch Ignác Ullman

Postaven v letech: 1861 – 1863

Sloh: novorenesance

Na místě paláce dříve byly lázně pro Pražany a později špitál pro ženy. Hrabě Prokop Lažanský zadal architektovi Vojtěchovi Ignácovi Ullmanovi úkol, aby mu navrhl moderní šlechtické sídlo, ve kterém budou nejenom reprezentativní prostory pro hraběte a jeho rodinu, ale i činžovní byty a další prostory k pronájmu. V paláci se nacházela hudební škola a přizemí si od roku 1881 pronajal od hraběte podnikatel Václav Zoufalý, který zde vybudoval kavárnu Slavia.

Otázky a úkoly:

Významné osobnosti

Najdi pamětní desku na budově. Který umělec zde žil a pracoval? (zjisti při vycházce)

Znáš nějaká umělcova díla? (můžeš doplnit po návratu do školy)

Kde se jeho skladby hrají? (můžeš doplnit po návratu do školy)

Znáš ještě nějaké další umělce spojené se stejnou institucí? (můžeš doplnit po návratu do školy)

Pronájem budovy

K čemu slouží budova dnes? (zjisti při vycházce)

Co znamená někomu něco pronajímat? (můžeš doplnit po návratu do školy)

V textu najdi dva příklady toho, za jakým účelem se prostory v paláci pronajímalý.

(můžeš doplnit po návratu do školy)

Obrázek 9: fotografie paláce Lažanských z roku 1910 ¹⁴⁹

¹⁴⁹ Palác Lažanských. *stará Praha* [online]. [cit. 18-06-2018]. Dostupné z: <http://www.starapraha.cz/rozhrani/333.jpg>

Na historické fotografii z roku 1910 vidíš budovu paláce Lažanských. Takhle vypadal palác před rekonstrukcí ve třicátých letech 20. století. Prohlédni si dnešní palác Lažanských.

Co se změnilo na fasádě paláce? *(zjisti při vycházce)*

Co se změnilo v okolí paláce? *(zjisti při vycházce)*

Nakresli nebo napiš, co tě na budově paláce Lažanských nejvíce zaujalo. *(zjisti při vycházce)*

Ukázka pracovního listu:

Wiehlův dům

Na místě, kde dnes najdeme Wiehlův dům, dřív stával dům ze 14. století. V něm byl nejdříve pivovar a potom tržnice, kde se prodávalo obilí, máslo a pivo. Dům koupil architekt Antonín Wiehl, nechal jej zbourat a na jeho místě postavil v letech 1895 - 1896 dům podle vlastního návrhu. V domě architekt také žil a pracoval.

Nejzajímavější na domě je jeho fasáda. Tu tvoří štuková výzdoba podle návrhu architekta Josefa Fanty a především malířská výzdoba podle návrhů Mikoláše Alše. Ten se při tvoření výzdoby inspiroval tím, že je dům na rušném místě, kde se dřív čile obchodovalo, a namaloval zde 6 výjevů ze života obchodníka 15. století.

Otázky a úkoly:

Fasáda domu

Na fasádě domu je 6 výjevů ze života obchodníka. Přiřaď k jednotlivým výjevům následující názvy. Text v závorce by ti měl napovědět. (*zjisti při vycházce*)

a) *Svatba*

(nad snoubenci je polonahá dívka s jablkem s nápisem „Máš mne – nedbáš, ztratíš – poznáš“)

b) *Obchod*

(nad obchodníkem s účty, pomocníkem a chlapcem s lodičkou je měšťan s nápisem „Nám dobře – nikomu zle“)

c) *Vyučování*

(nad dítětem a učitelem vybaveným glóbusem, knihou, zbraněmi a koněm je student s nápisem „Strom, jak zroste, tak stojí“)

d) *Stáří*

(nad starcem v rodinném kruhu je Morana s mementem „Proti Mořeně není kořene“)

e) *Křest*

(nad farářem, který křtí dítě, je zobrazena sudička s dítětem a nápisem „Baba přede, Bůh jen nitku vede“)

f) *pasování na rytíře*

(nad králem a klečícím měšťanem v rytířské zbroji je namalován rytíř s heslem „Neobráníš-li, nevyprosíš“)

Najdi na domě pamětní desku. Doplň podle informací z ní následující text:

(zjisti při vycházce)

“Wiehlův _____ významná neorenesanční architektura, postavená podle projektu arch. Antonína Wiehla v letech _____ - _____. Ornametální výzdoba fasády podle návrhu Jaroslava Fanty, figurální malby podle kartonů _____“.

Vysvětlení k nápisu na pamětní desce:

- Neorenesanční architektura je starší název pro novorenesanční architekturu.
- Možná nevíš, že figurální malba je pojem, kterým se označuje, když malíř namaluje lidskou postavu.
- Na karton zase malíř maluje, protože je to tvrdý tuhý papír, pevnější než čtvrtka, který vydrží déle než obyčejný papír.

Co ještě víš o výtvarníkovi Mikuláši Alšovi? *(můžeš doplnit po návratu do školy)*

Obrázek 10: fotografie Wiehlova dům z roku 1904¹⁵⁰

Na historické fotografii z roku 1904 vidíš Wiehlův dům. Jeho fasáda sice od doby pořízení fotografie prošla rekonstrukcí, ale příliš se nezměnila. Zamysli se, jestli se nějak změnilo okolí domu. (zjisti při vycházce)

---

¹⁵⁰ Wiehlův dům. *Stará Praha* [online]. [cit. 18-06-2018]. Dostupné z: <http://www.starapraha.cz/vaclavak/456.jpg>

Ukázka pracovního listu:

Hotel Evropa

Architekt: Bedřich Bendelmayer

Postaven v roce: 1904

Sloh: florální secese

Původně tu stál hostinec a po něm novorenesanční hotel Gasthof. Ten byl v roce 1900 přestavěn na hotel U Arcivévody Štěpána. Protože cestovní ruch zažívá v té době opravdový rozmach a požadavky hostů jsou čím dál vyšší, je potřeba brzy něco ještě modernějšího. V roce 1904 tak vzniká tato secesní stavba. V roce 1924 koupil hotel pražský restaurátér Karel Šroubek a přejmenoval jej na Grand hotel Šroubek. Stal se známým po celém Československu. Po roce 1951 byl hotel znárodněn a jeho jméno se změnilo na Grandhotel Evropa. Do hotelu se ale neinvestovalo a postupně chátral. Na jeho stav si stěžovali i hoteloví hosté. Po mnoho let byl hotel zavřený, nyní prochází rekonstrukcí a měl by být během několika let znovu otevřen.

Osobnosti, které se zde ubytovaly: spisovatel Franz Kafka, herec Vlasta Burian, sir Nicholas Winton, který odtud řídil záchranu židovských dětí před nacismem.

Otázky a úkoly:

Budova hotelu Evropa

Napiš tři slova, která tě při pohledu na budovu hotelu Evropa napadnou. *(zjisti při vycházce)*

Secese

Podívej se na secesní fasádu hotelu Evropa. Prohlédni si okolní domy. Najdeš na nich podobné secesní prvky jako na fasádě hotelu? Pokud ano, prvek nakresli. *(zjisti při vycházce)*

Novorenesance

Obrázek 11: fotografie hotelu U Arcivévody Štěpána z roku 1898 ¹⁵¹

---

¹⁵¹ Hotel U Arcivévody Štěpána. *Stará Praha* [online]. [cit. 18-06-2018]. Dostupné z: <http://www.starapraha.cz/vaclavak/467.jpg>

Na historické fotografii z roku 1898 vidíte novorenesanční hotel U Arcivévody Štěpána od architekta Josefa Schulze (ten navrhl i Národní muzeum nebo Rudolfinum). Pro srovnání, jak vypadal hotel před přebudováním do dnešní secesní podoby. Porovnej ji s budovou paláce Lažanských.

Vidíš na fasádě nějaké podobné prvky? Pokud ano, nakresli jej. *(zjisti při vycházce)*

Ukázka pracovního listu:

Palác Koruna

Architekt: Antonín Pfeiffer

Postaven v letech: 1911 - 1912

Sloh: geometrická secese

Dřív zde stávaly tři měšťanské domy z doby Karla IV. V domě U Špinků se vařilo pivo a na dvoře byly stáje. Na začátku 20. století byla v prvním patře kavárna s prvním kulečnickým stolem v Praze a v přízemí prodejna nábytku.

Palác byl navržený tak, aby plnil mnoho funkcí. V přízemí byly obchody, v prvním patře kavárna a restaurace a ve vyšších patrech byty a ateliéry. Roku 1924 byly v paláci otevřeny parní lázně, v roce 1930 kino Koruna (dříve se kinu říkalo biograf) a rok potom v přízemí otevřený Automat Koruna. V roce 1996 prošel palác Koruna velkou rekonstrukcí. Obchody, kavárny a byty v něm najdeme dodnes. Lázně byly zrušeny, z kina se stal sklad a Automat nahradily restaurace.

Obrázek 12: pohlednice Dům U Špinků z roku 1909 ¹⁵²

---

¹⁵² Dům U Špinků. *Historické fotografie* [online]. Dostupné z: <http://www.fotohistorie.cz/FullFoto.aspx?photoID=11131>

Obrázek 13: pohlednice Paláce Koruna z roku 1916¹⁵³

Na historické fotografii z roku 1909 vidíš dům U Špinků (nárožní dům vpravo), který stával na místě dnešního paláce Koruna.

Na druhé fotografii z roku 1916 vidíš již nově postavený palác Koruna a jeho okolí.

Podívej se na obě fotografie a na současný palác Koruna. Napiš tři změny, kterých sis všiml/všimla. (zjisti při vycházce)

---

¹⁵³ Palác Koruna. *Historické fotografie* [online]. Dostupné z: <http://www.fotohistorie.cz/FullFoto.aspx?photoID=11431>

3.5 Aktivita po vlastivědné vycházce

Tvorba informačních plakátů

Žáci budou rozděleni do čtyř skupinek. Každá skupina si vylosuje jeden z navštívených domů. Úkolem bude na papír velkého formátu (například balicí papír) vytvořit informační plakát o domu. Použít k tomu mohou vyplněné pracovní listy s informačními texty, encyklopedie, učebnice, internet a další.

Život člověka ve 21. století

Ve skupinách po 4-6 žácích vytvoří výjevy ze života člověka 21. století. Výjevy mohou žáci namalovat nebo nakreslit, případně ztvárnit pomocí živých obrazů. Ostatní hádají, co výjev znázorňuje.

Myšlenková mapa IV: Život před průmyslovou revolucí a po ní

Na základě informací získaných během vlastivědné vycházky doplníme, změníme nebo vyškrtneme informace v myšlenkové mapě.

Metodický komentář pro učitele:

Žáci se společně s učitelem na základě získaných informací pokusí zodpovědět otázky, které si položili před vlastivědnou vycházkou. Pokud se u některé otázky nedoberou společně odpovědi, použijí další informační zdroje (odborné knihy, encyklopedie, počítač).

Život v Praze na přelomu 19. a 20. století

Na základě získaných informací z vlastivědné vycházky žáci buď samostatně, nebo ve skupince předvedou živý obraz ze života obyvatel Prahy na přelomu 19. a 20. století. Pokud budou chtít, mohou živý obraz na chvíli rozehrát. Ostatní hádají, co se v živém obraze děje, následuje diskuze, zda to tak skutečně mohlo být.

Můj vzkaz

Každý žák na papír napíše svůj vzkaz obyvatelům Prahy přelomu 19. a 20. století. Žáci se poté společně s učitelem sesednou do kruhu a dají vzkazy doprostřed. Každý žák si vylosuje jeden vzkaz (ne svůj) a přečte jej nahlas.

4. ZÁVĚR

Má analýza obsahu Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání a řady učebnic vlastivědy pro první stupeň základní školy jednoznačně prokázala, že tak důležitému tématu, jako je pražská architektura, která byla a je svědkem zcela zásadních historických událostí a proměny společnosti s nimi spojených, je ve výuce i přes pozitivní vliv Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání věnován nedostatečný prostor. Situace se proti stavu před zavedením Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání zlepšila, stále však existuje významný prostor ke zdokonalení.

Ze studia odborné literatury, která se týká tématu pražské občanské zástavby 19. a počátku 20. století, vyplývá, že Praha v tomto období prošla zcela zásadní proměnou na úrovni územního rozmachu, architektonické podoby města, politického a společenského systému. Za nejdůležitější zjištění považuji:

- Vlivem průmyslové revoluce došlo k velkým společenským změnám a k posunu v průmyslové výrobě.
- Společnost se změnila z původní stavovské na společnost občanskou.
- Proměny společnosti ovlivnily i architekturu. Ta se musela přizpůsobit nejen novému životnímu stylu, ale i trendům přicházejícím z ostatních evropských měst.
- Praha se z původního historického jádra ohraničeného hradbami rozrostla až na území Velké Prahy.

Období 19. a začátku 20. století bylo tedy pro formování současné společnosti zcela klíčové. Jsem přesvědčena, že je důležité, aby s tímto poznatkem byli seznámeni i žáci prvního stupně základní školy. Jsem si vědoma, že téma proměny společnosti je těžko uchopitelné, a proto jsem zvolila formu vlastivědné didaktické vycházky po důležitých budovách v historickém centru Prahy. Na jejich příkladu lze názorně demonstrovat, jak proměna společnosti ovlivnila i vývoj architektury.

Při zpracování své práce jsem byla nucena vypořádat se s několika problémy. Za nejzásadnější problém, který mě zároveň nejvíce překvapil, považuji fakt, že drtivá

většina dostupné literatury se zabývá především otázkami estetiky a vzhledu architektury a naopak její funkci, kterou považuji za určující, se věnuje spíše okrajově.

V praktické části jsem naopak musela respektovat časová omezení praktické výuky. Informací k tématu je velké množství, čemuž odpovídá i rozsah teoretické části. Ovšem v praktické části jsem se musela zaměřit jen na to podstatné a rozsah přiměřeně uzpůsobit, aby vlastivědná didaktická vycházka a hodiny na ní navazující byly v praxi proveditelné.

Příprava a realizace takovéto vycházky a s ní provázaných hodin klade na učitele velké časové nároky. Proto jsem se jím svou diplomovou prací snažila tento úkol ulehčit a zpracovat ji tak, aby v ní našel všechny potřebné informace a byl k tomuto tématu bezpečně vybavený. Přála bych si, aby se pedagogové nenechali odradit obtížnější uchopitelností tématu a aby v mé práci našli inspiraci pro své hodiny a aby jim byla pomocníkem při naplňování očekávaných výstupů ze vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět.

5. SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

5.1 Tištěné publikace

ANDĚL, J.; et al. *Český kubismus 1909-1925: malířství, sochařství, architektura, design*. Praha: i3 CZ, 2006. ISBN 80-239-6658-8.

AUGUSTA, P.; EDERER, A. *Praha 1 křížem krážem*. Praha: Milpo media, 2013. ISBN 978-80-87040-26-3.

AUGUSTA, P.; HONZÁK, F.; NÍDLOVÁ, A. *Pracovní sešit k Vlastivědě pro 4. ročník*. Praha: SPL - Práce, 1999. ISBN 80-86287-19-X.

BEČKOVÁ, K. *Svědectví Langweilova modelu Prahy*. Praha: Schola ludus Pragensia, 1996. ISBN 80-85394-09-X.

BORKOVSKÝ, I.; et al. *Dějiny Prahy*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964.

ČECHUROVÁ, M.; BORECKÝ, D.; JEŽKOVÁ, A. *Vlastivěda 4 pro 4. ročník základní školy: člověk a jeho svět*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7235-475-7.

ČECHUROVÁ, M.; CHALUPA, P.; JEŽKOVÁ, A. *Vlastivěda 5 pro 5. ročník základní školy: člověk a jeho svět*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7235-477-1.

DVOŘÁKOVÁ, M.; STARÁ, J.; STRAŠÁK, Z. *Společnost: člověk a jeho svět: pro 4. ročník základní školy*. Plzeň: Fraus, 2010. ISBN 978-80-7238-944-5.

DVOŘÁKOVÁ, M.; STARÁ, J.; STRAŠÁK, Z. *Společnost: člověk a jeho svět: pro 5. ročník základní školy*. Plzeň: Fraus, 2011. ISBN 978-80-7238-973-5.

EFMERTOVIČ, M. *České země v letech 1848-1918*. Praha: Libri, 1998. ISBN 80-85983-47-8.

FIALOVÁ, L.; et al. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha: Mladá fronta, 1996. ISBN 80-204-0283-7.

FISCHER, J.; FISCHER, O. *Pražské mosty*. Praha: Academia, 1985.

HALADA, J. *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha: Akropolis, 1992. ISBN 80-901020-3-4.

HEROUT, J. *Naše stavební památky*. Praha: Albatros, 1975.

HEROUT, Jaroslav. *Staletí kolem nás: přehled stavebních slohů*. Praha: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-389-5.

HLAVAČKA, M.; et al. *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době*. Praha: Historický ústav, 2014. ISBN 978-80-7286-219-1.

HOLEC, F.; et al. *Pražský sborník historický 1969-1970*. Praha: Orbis, 1970.

HOLZKNECHT, V. *Bedřich Smetana: život a dílo*. Praha: Panton, 1984.

HOVORKOVÁ, G. *Metody a formy zvýšení účinnosti exkurzí, vycházek a výletů ve výuce na střední odborné škole*. Brno, 2010. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta.

HRONEK, M.; et al. *Vlastivěda pro 4. ročník*. Olomouc: Prodos, 1993. ISBN 80-85806-14-2.

CHALUPA, P.; et al. *Vlastivěda. Naše vlast*. Všeň: Alter, 1998. ISBN 80-85775-90-5.

CHALUPA, P.; et al. *Vlastivěda. Putování po České republice*. Všeň: Alter, 1998, ISBN 80-85775-91-3.

JANÁČEK, J. *Malé dějiny Prahy*. Praha: Panorama, 1983.

JAROLÍMKOVÁ, S. *Co v průvodcích nebývá 3 aneb třetí pokračování historie Prahy k snadnému zapamatování*. Praha: Motto, 2008. ISBN 978-80-7246-383-1.

JAROLÍMKOVÁ, S. *Co v průvodcích nebývá, aneb historie Prahy k snadnému zapamatování*. Praha: Motto, 2010. ISBN.

KOTĚRA, J, ŠLAPETA, V. *Jan Kotěra: 1871-1923: zakladatel moderní české architektury*. Praha: Obecní dům, 2001. ISBN 80-86217-46-9.

LENDEROVÁ, M.; et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1.

LUKEŠ, Z. *Praha moderní: velký průvodce po architektuře 1900-1950*. Historické centrum. Praha: Paseka, 2012. ISBN 978-80-7432-204-4.

LUKEŠ, Zdeněk. *Praha na prahu moderny: velký průvodce po architektuře 1850-1900*. Vydání první. Praha: Paseka, 2017. ISBN 978-80-7432-844-2.

LUKEŠ, Z. *Psí vycházky: za moderní architekturou Prahy se Zdeňkem Lukešem. 4., Ze Senovážného na Karlovo náměstí*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. ISBN 978-80-7422-383-9.

MACHAČOVÁ, J.; MATĚJČEK, J.; *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781-1914*. Opava: Slezské zemské muzeum, 2002. ISBN 80-86224-23-6.

MAŇÁK, J. *Nárys didaktiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2003. ISBN 80-210-3123-9.

NOVÝ, Otakar. *Česká architektonická avantgarda*. Vydání druhé. Praha: Prostor, 2015. ISBN 978-80-7260-321-3.

POCHE, Emanuel. *Praha národního probuzení: čtvero knih o Praze: architektura, sochařství, malířství, užité umění*. Praha: Panorama, 1980.

POŘÍZKA, L.; VLČEK, P. *Poklady pražských paláců = Treasures of the palaces of Prague = Schätze der Prager Paläste*. Brno: Littera, 2007. ISBN 978-80-85763-34-8.

PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; A MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8.

RAVIK, S. *Pražské hospody: vyprávění o pražských restauracích, pivnicích, vinárnách, kavárnách, krčmách a knajpách*. Praha: Levné knihy KMa, 2006. ISBN 80-7309-329-4.

SEMOTANOVÁ, E.; et al. *Ottův historický atlas - Praha*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2016. ISBN 978-80-7451-442-5.

SCHEUFLE, P. *Praha 1848-1914: čtení nad dobovými fotografiemi*. Praha: Panorama, 1986.

SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7.

STAŇKOVÁ, Jaroslava, ŠTURSA, Jiří, VODĚRA, Svatopluk. *Pražská architektura: významné stavby jedenácti století*. Praha: SN, Státní Nakladatelství, 1991. ISBN 80-900209-6-8.

SVOBODA, J.; LUKEŠ, Z. *Praha 1891-1918: kapitoly o architektuře velkoměsta*. Praha: Libri, 1997. ISBN 80-85983-20-6.

ŠVÁCHA, R.; HOBZEK, J.; LUKEŠ, Z. *Od moderny k funkcionalismu: Proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století*. Praha: Odeon, 1985.

ŠVEC, Š. *Základné pojmy v pedagogike a andragogike*. Bratislava: Iris, 2002. ISBN 80-89018-31-9.

VLČEK, P.; et al. *Umělecké památky Prahy. Staré Město, Josefov*. Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0538-2.

VOŠAHLÍKOVÁ, P. *Jak se žilo za časů Františka Josefa I*. Praha: Svoboda, 1996. ISBN 80-205-0088-X.

VYBÍRAL, J. *Česká architektura na prahu moderní doby: devatenáct esejů o devatenáctém století*. Praha: Argo, 2002. ISBN 80-7203-475-8.

WITTLICH, Petr. *Česká secese*. Praha: Odeon, 1982.

ZAP, K. V. *Praha: popsání hlavního města Království českého, obsahující jeho dějiny, místopis, umělecké a archeologické památky a statistiku*. Praha: I.L.Kober, 1868. s. 315 - 316

5.2 Internetové zdroje

Babička. *Databáze knih* [online]. [cit. 18-06-2018]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/dalsi-vydani/babicka-371185>

ČD Winton Train – Biography. Wayback Machine [online]. [cit. 12-06-2018]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20090909102131/http://wintontrain.eu/en/site/nicholas-winton/nw-zivotopis.htm>

Děti z Bullerbynu. *Databáze knih* [online]. [cit. 18-06-2018]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/deti-z-bullerbynu-deti-z-bullerbynu-11902>

Díl 81. Věk páry — Dějiny českého národa — Česká televize — Dějiny českého národa — Česká televize. [online]. [cit. 09-07-2018]. Dostupné z: <http://dejiny.ceskatelevize.cz/211543116230081/>

Dům U Špinků. *Historické fotografie* [online]. Dostupné z: <http://www.fotohistorie.cz/FullFoto.aspx?photoID=11131>

Františkánská zahrada. *Prague.eu*. [online]. [cit. 25-06-2018]. Dostupné z: <https://www.prague.eu/cs/objekt/mista/460/frantiskanska-zahrada>

Grandhotel Evropa. *Praha Neznámá: průvodce po pražských čtvrtích* [online]. [cit. 12-06-2018]. Dostupné z: <https://www.prahaneznama.cz/praha-2/nove-mesto/grandhotel-evropa/>

Hotel Evropa. *Památkový katalog* [online]. Dostupné z: <http://pamatkovykatalog.cz/?element=15333890&sequence=1&mode=fulltext&keywords=hotel+evropa&order=relevance%3Adesc&action=element&presenter=ElementsResults>

Hotel Evropa. *Mapy.cz*. [online]. Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladni?x=14.4273922&y=50.0821505&z=17&l=0&source=base&id=2111695&q=hotel%20evropa>

Hotel U Arcivévodů Štěpána. *Stará Praha* [online]. [cit. 18-06-2018]. Dostupné z: <http://www.starapraha.cz/vaclavak/467.jpg>

Julie mezi slovy. *Databáze knih* [online]. [cit. 18-06-2018]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/julie-mezi-slovy-166900>

LUKEŠ, Z. *Architektura: Palác Koruna v Praze. Neviditelný pes* [online]. [cit. 13-6-2018]. Dostupné z: http://neviditelnypes.lidovky.cz/architektura-palac-koruna-v-praze-dlh-p_architekt.aspx?c=A110131_213703_p_architekt_wag

Mikeš. *Databáze knih* [online]. [cit. 18-06-2018]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/dalsi-vydani/mikes-134078>

Palác Koruna. *Historické fotografie* [online]. Dostupné z: <http://www.fotohistorie.cz/FullFoto.aspx?photoID=11431>

Palác Koruna – historie. *Palác Koruna* [online]. [cit. 18-06-2018]. Dostupné z: <https://koruna-palace.cz/historie-main>

Palác Koruna. *Památkový katalog* [online]. Dostupné z: <http://pamatkovykatalog.cz/?element=15462713&sequence=10&mode=fulltext&keywords=koruna&order=relevance%3Adesc&action=element&presenter=ElementsResults>

Palác Koruna. *Mapy.cz*. [online]. Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladni?x=14.4242082&y=50.0843288&z=17&l=0&source=base&id=1915780&q=pal%C3%A1c%20koruna>

Palác Lažanských. *Mapy.cz*. [online]. Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladni?x=14.4139787&y=50.0816263&z=17&l=0&source=base&id=1915973&q=Smetanovo%20n%C3%A1b%C5%99e%C5%BE%C3%AD%201012%2F2>

Palác Lažanských. *Památkový katalog* [online]. Dostupné z: <http://pamatkovykatalog.cz/?element=15842884&sequence=3&mode=fulltext&keywords=pal%C3%A1c+la%C5%BEansk%C3%BDch&order=relevance%3Adesc&action=element&presenter=ElementsResults>

Palác Lažanských. *Prague.eu*. [online]. [cit. 11-06-2018]. Dostupné z: <https://www.prague.eu/cs/objekt/mista/1279/palac-lazanskych>

Palác Lažanských. *Stará Praha* [online]. [cit. 18-06-2018]. Dostupné z: <http://www.starapraha.cz/rozhrani/333.jpg>

Palác Lažanských. *Mapy.cz*. [online]. Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladni?x=14.4139787&y=50.0816263&z=17&l=0&source=base&id=1915973&q=Smetanovo%20n%C3%A1b%C5%99e%C5%BE%C3%AD%201012%2F2>

Rámcový vzdělávací program pro základní školy [online]. *Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy*, 2016. [cit. 28-6-2018]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf.

Trasa vycházky. *Mapy.cz* [online]. Dostupné z: <https://mapy.cz/s/2Mk6Z>

Wiehlův dům. *Mapy.cz* [online]. Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladni?x=14.4255931&y=50.0826021&z=17&l=0&source=base&id=1916023&q=wiehl%C5%AFv%20d%C5%AFm>

Wiehlův dům. *Památkový katalog* [online]. Dostupné z: <http://pamatkovykatalog.cz/?element=15463087&sequence=1&mode=fulltext&keywords=wiehl%C5%AFv+d%C5%AFm&order=relevance%3Adesc&action=element&presenter=ElementsResults>

Wiehlův dům. *Stará Praha* [online]. [cit. 18-06-2018]. Dostupné z: <http://www.starapraha.cz/vaclavak/456.jpg>

Wiehlův dům. *www.atlasceska.cz*. [online]. [cit. 13-06-2018]. Dostupné z:
<http://www.atlasceska.cz/praha/wiehluv-dum/>

Wiehlův dům č.p.792 na parc.č.2064 - Středisko společných činností AV ČR, v.v.i..
[online]. [cit. 18-06-2018]. Dostupné z:
http://www.ssc.cas.cz/nemovitosti/sd/novinky/hlavni-stranka/Praha_Wiehluv.html